

Stenogramm

XII Riigikogu, IV Istungjärk, täiskogu korraline istung

Neljapäev, 20.09.2012, 10:00

Toimetatud

10:00 Istungi rakendamine

1. 10:01 Olulise tähtsusega riiklik küsimus: Eesti kodanikuühiskonna arengukontseptsiooni rakendamise ja osalusdemokraatia arutelu

10:00 Istungi rakendamine

10:59 Aseesimees Jüri Ratas

Austatud Riigikogu, head ametikaaslased, tere hommikust! Alustame Riigikogu täiskogu IV istungjärgu teise töönädala neljapäevast istungit. Kõigepealt palun Riigikogu kõnetooli neid Riigikogu liikmeid, kes soovivad üle anda eelnõusid või arupärimisi. Kõnesoove ei ole.

Liigume edasi teadete juurde. Riigikogu esimees on edastanud Riigikogu liikmete arupärimise siseminister Ken-Marti Vaherile.

Head ametikaaslased, viime läbi kohaloleku kontrolli!

Kohaloleku kontroll

Kohalolijaks registreerus 70 Riigikogu liiget, puudub 31.

1. 10:01 Olulise tähtsusega riiklik küsimus: Eesti kodanikuühiskonna arengukontseptsiooni rakendamise ja osalusdemokraatia arutelu

10:59 Aseesimees Jüri Ratas

Alustame tänase päevakorrapunkti menetlust. Päevakorras on olulise tähtsusega riikliku küsimusena Eesti kodanikuühiskonna arengukontseptsiooni rakendamise ja osalusdemokraatia arutelu. Head ametikaaslased, enne kui me läheme arutelu juurde, lubage lühidalt tutvustada ka seda arutamise korda, mis tuleneb meie armsa kodu- ja töökorra seaduse §-st 153. Kõigepealt on vabaühenduste liidu esindaja Tarmo Jüristo ettekanne kuni 20 minutit, seejärel küsimused ja vastused. Pärast seda on regionaalminister Siim-Valmar Kiisleri ettekanne kuni 20 minutit ning seejärel küsimused ja vastused. Kolmandaks on põhiseaduskomisjoni esimehe Rait Maruste ettekanne kuni 20 minutit ja pärast seda taas küsimused ja vastused. Olgu siinkohal öeldud, et kõik küsimuste ja vastuste voorud on samuti limiteeritud 20 minutiga. Riigikogu liige võib selle päevakorrapunkti juures esitada ettekandjatele kokku kuni kaks suulist küsimust. Pärast seda on läbirääkimiste voor, sõna võivad võtta Riigikogu liikmed, komisjonide ja fraktsioonide liikmed. Mul on suur palve, et kõigepealt esineksid fraktsioonide esindajad! Arutelu lõppemisel Riigikogu otsust vastu ei võta.

Palun Riigikogu kõnetooli ettekandeks Vabaühenduste Liidu esindaja Tarmo Jüristo!

10:59 Tarmo Jüristo

Austatud Riigikogu! Vähem kui kaks nädalat tagasi pidas president Ilves siinsamas ruumis Riigikogu uue istungjärgu avakõne, mille keskseks teljeks oli Eesti poliitikas ühtaegu igivana ning samas ka päevakajaline teema, nimelt usaldus.

Kuigi Eesti meediat jälgides võib olla seda raske uskuda, on meie institutsionaalse poliitika usaldusnäitajad olnud kuni kõige viimase ajani Euroopa keskmisega võrreldes tähelepanuväärselt kõrgel. Nüüd võib siin täheldada muutust. Täpsetest statistilistest usaldusmääradest vahest olulisemgi

on nihe avalikus debatis, kus ei arutleta enam mitte ainult konkreetsete isikute või erakondade pädevuse ja populaarsuse üle, vaid tõstatatakse küsimusi meie tänase poliitilise korra legitiimsuse ja väljavaadete osas üldse. Viimastel kuudel on mitmed inimesed – nii poliitikud, akadeemikud kui ka ajakirjanikud – juhtinud tähelepanu, et usalduse kahanemine erakondade ning avaliku võimu institutsioonide suhtes on ohtlik tendents, et see ei ole pelk ebameeldivus praegustele võimuerakondadele, vaid võib olla ohuks millelegi palju laiemale. Ka mulle tundub, et see on tõsine probleem ja et sellega tuleb tegeleda. Samas ei ole ma sugugi veendunud, et meie eesmärgiks peaks olema pelgalt usalduse taastamine ja tagasipöördumine õnneliku minevikku, kus kodanikud usaldasid valitsust ja erakondi, kus nad olid valmis usaldama poliitika poliitikute kätte. Mulle tundub, et meie praegune olukord ei ole mitte ainult probleem, vaid on ka võimalus. Võimalus mitte minna tagasi, kus me kunagi oleme olnud, vaid edasi sinna, kuhu me tahaksime jõuda.

Tallinna Ülikooli kodanikuühiskonna uurimis- ja arenduskeskus tegi hiljuti laiapõhjalise uuringu Eesti elanike kodanikuühiskonda puudutavatest väärtustest ja käitumismustritest. Sellest koorub välja huvitav pilt. Eesti ühiskonna väärtused 2012. aastal on selgelt orienteeritud pigem kaasava ja osaleva ühiskonna ning poliitika poole. Uuringu kohaselt kaldus ligemale 2/3 vastajatest eelistama osalusdemokraatlike hoiakuid ning umbes neljandik Eesti elanikkonnast teeb seda järjepidevalt, mis lubab juba rääkida osalusdemokraatlikust orientatsioonist. Järjekindlalt mitmesuguste esindusdemokraatlike hoiakutega nõustujaid oli vastanute hulgas kokku kõigest 3%. Käitumismustrite poolel on pilt selles osas märksa tagasihoidlikum ja see tõstatab küsimuse, milles on asi, millest tulenevad käärid inimeste väärtuste ja ootuste ning tegeliku käitumise vahel.

Vaatamata sellele, et meie omariikluse aluseks nii eelmise sajandi alguses kui ka 20 aastat tagasi, 1990. aastatel, oli laiapõhjaline kodanikuliikumine, on tänases Eestis väga sügavalt juurdunud kahetsusväärset kitsas arusaam poliitikast. See arusaam näeb poliitikat kui võimuvvertikaali või -püramiidi, mille alumises otsas on kodanikkond ning ülemises peaminister ja president. Sellisel nähtuna on vabakond justkui poliitika lasteaed, mis paremal juhul on sisendiks pärispoliitikale, mis aga ise kogu ühiskonda puudutavaid otsuseid langetada ei suuda ega saa.

Mulle tundub, et selline nägemus ei vaesesta mitte ainult vabakonna mõistet, vaid poliitikat tervikuna. Kui parlamentaarne ja erakondlik poliitika on vertikaali küsimus, siis vabakond on poliitika horisontaalne mõõde, see, mis annab talle avarust, sidusust ja hõlmavust.

Üks vertikaalse nägemusega seotud probleem on see, et vabakonna ja avaliku võimu suhted on raamistatud valdavalt avaliku võimu terminitega. See kirjelduskeel ei vasta sageli sellele, kuidas vabakonna aktiivsed inimesed ise oma tegemisi näevad. Tihti ei ole siin küsimus sugugi ainult selles, et erineva perspektiiviga inimesed mõistavad samu termineid eri moel (mida nad kahtlemata teevad), vaid selles, et neil eri poliitikaväljadel võib samal sõnal või terminil olla radikaalselt erinev sisu. Üks suurepärase näide on siin selline oluline sõna nagu "hää", millel on eesti keeles kaks omavahel seotud, kuid siiski erinevat tähendust. Kodanikuna on meil justkui kaks erinevat häält. Üks selline, mille me valimistel kellegi kasuks ära anname ja mida inglise keeles näiteks tähistab sõna *vote*, teine aga see, mis võimaldab meil end teiste jaoks kuuldavaks teha, inglise keeles siis vastavalt *voice*. Kui vertikaalse poliitika puhul on valuutaks hää, mida saab valimiskasti lasta, siis vabakond põhineb kodanike häälte paljusel, häätel, mida ei saa kokku lugeda ega üksteisele taandada. Siit saab ilmseks ka üks nende kahe poliitilise mõõtme pingekohti. Vertikaalselt nähtud poliitika on ülespoole ahenev. Mida kõrgemale seal liikuda, seda vähem eri arvamusi ning seisukohti see võimaldab, seda vähem on seal ruumi horisontaalsele dimensioonile. Kuid demokraatia ei ole teadmiste valitsus, see on arvamuste valitsus. Eestis on kodanikuühiskonna ja avaliku võimu suhetes paljud asjad üsna hästi ja seda mitte ainult rahvusvahelises võrdluses, kus me selles osas sageli kiita saame. Üks selle tunnistus on muu hulgas ka tõsiasi, et mina täna siin seisan ja kõnelen. Ma ei esinda siin Eesti kodanikuühiskonda, vaid olen lihtsalt üks selle paljudest häälest, mis täna teie poole pöördub, ja see on paljulubav algus.

Siin ma tahaks tulla tagasi nende käärde juurde Eesti inimeste väärtustes ja käitumismustrites, mida ma eespool mainisin. Kui me räägime kodanikuaktiivsusest tänases Eestis, siis ilmselgelt ei ole asi selles, et inimesed ei tahaks ühiskonna asjades kaasa rääkida või neis osaleda. Kindlasti ei ole asi selles, et nad ei hooliks, küll aga tundub, et probleem on võimalustes. Ma ei pea siinkohal silmas küsimust, kas kõigil on võimalus mingil moel kaasa rääkida, vaid küsimust, kui mitmel erineval moel on meil kodanikena võimalik kaasa rääkida ja osaleda. Küsimust, kas poliitika peaks olema vaid erakondade mängumaa, kas kaasamine on asi, mida saab teha ainult riik vabakonnaga. Või äkki on ka vastupidi, kas vabakond saab kaasata riigi? Kas avaliku võimu ja vabakonna koostööd saab näha ainult kaasamise kaudu tähenduses,

et kuulame ära ja võimaluste piires võtame arvesse, või oleks võimalik sammhaaval ja laiemalt avada ka otsustamist ennast, nii et vabakonna hääl oleks kuuldav terves poliitilises protsessis, sihtide seadmisest ja probleemide piiritlemisest kuni lahenduste valiku ning nende elluviimiseni? Kahtlemata tähendaks see tänases mõttes poliitilise välja radikaalset avardamist ja ma saan aru, et see väljavaade võib tunduda hirmutav. Teisalt tundub mulle aga, et usaldus, mida ma oma sõnavõtu alguses mainisin, on kahepoolne asi. Täna tähelepanu eest!

10:59 Aseesimees Jüri Ratas

Suur tänu, hea ettekandja! Head ametikaaslased, kas teil on küsimusi? Ärge palun minge ära, sest teile on üsna tublisti küsimusi. Priit Toobal, palun!

10:59 Priit Toobal

Aitäh, lugupeetud istungi juhataja! Lugupeetud ettekandja! Jälgin teie liidu ja teie seltskonna tegemisi üsna pidevalt. Täna ettekandest ja ka teie varasematest väljaütlemistest on mulle jäänud mulje, et te kuidagi nagu vastandate kodanikuühiskonda, vabakonda ja erakondi. Mina leian, et erakond on üks osa kodanikuühikonnast ja kuulub vabaühenduste hulka. Mis põhjusel te leiate, et erakonnad justkui ei ole osa kodanikuühikonnast ja vabaühendustest?

10:59 Tarmo Jüristo

Aitäh küsimuse eest! Kindlasti ma ei leia, et erakonnad ei ole osa vabakonnast või kodanikuühikonnast. Ma püüdsin oma kõnes isegi rõhutada seda, et need ei ole asjad, mis peaksid olema samal skaalal ja vastanduma. Ma püüdsin rõhutada, et parlamentaarne poliitika ja vabakond on poliitilise välja eri mõõtmed. Nad ei välista üksteist, nad täiendavad üksteist.

10:59 Aseesimees Jüri Ratas

Jaak Allik, palun!

10:59 Jaak Allik

Lugupeetud härra Jüristo! Kas teil isiklikult või Eesti Vabaühenduste Liidul, keda te esindate, on mingi visioon või nägemus, kuidas võiks või tuleks muuta Eesti valimisseadusi, nii Riigikogu kui kohaliku omavalitsuse valimise seadust, et vabakonna hääl muutuks olulisemaks?

10:59 Tarmo Jüristo

Ilmselt võib siin eri inimestel olla terve hulk erinevaid arvamusi. Mina isiklikult pean ütleva, et ma ei kujuta ette, isegi ei näe seda võimalust, et valimisseadus peaks olema see tööriist, mis muudaks vabakonna rolli või osalust tänases Eesti poliitikas. Mulle tundub, et valimisseadus on just nimelt rohkem seotud selle vertikaaliga.

10:59 Aseesimees Jüri Ratas

Peep Aru, palun!

10:59 Peep Aru

Aitäh! Hea ettekandja! Ettekanne oli lühikene ja suhteliselt tabav, aga tekitas ka küsimusi. Kuuludes kolme mittetulundusühingusse, millest üks on loomulikult erakond, üks on spordiklubi ja üks on Rotary klubi, olen ma tihti mõtisklenud, milline on vabakonna sisemine suur jaotus, kui palju on selliseid vabakondlasi, kes organiseerituna soovivad ühel või teisel moel poliitikat kujundada, ja kui palju on neid, kes midagi vastu tahtmata annavad oma osa ühiskonnale, näiteks kas või Rotary klubi kaudu nõrgemate abistamisse. Kas on olemas selline arusaam, milline see protsentuaalne jaotus võiks laias laastus olla?

10:59 Tarmo Jüristo

Protsentuaalset jaotust mul kindlasti ei ole võtta, aga minu jaoks on küsimus ise veidi probleemne, kui püstitada see selliselt, et kui inimesed teevad asju ilma selle eest midagi vastu tahtmata, kas see ei võiks olla osa poliitikast. Pigem tahaksin argumenteerida natuke avarama või laiemaga poliitilise nägemuse

poolt. Rotary klubi on selle mõiste järgi samamoodi osa poliitikast. Kas spordiklubid on osa poliitikast, ma ei tea, ka neil on oma osa poliitilisel väljal.

10:59 Aseesimees Jüri Ratas

Tõnis Lukas, palun!

10:59 Tõnis Lukas

Aitäh hea ja lööva ettekande eest! Aga te nimetasite, et poliitilise spektri, teie sõnastuses pildi laiendamine võiks olla kellelegi hirmutav. Keda te silmas pidasite? Keda see õieti võiks hirmutada? Ja siia kõrvale satelliitküsimusena: kui palju on teie arvates praegu olemas selliseid vabaühendusi, mittetulundusühinguid või natuke teisel platvormil sihtasutusi, kes tegelevad maailmavaate arendamise ja levitamisega, n-ö maailmavaate sihtasutusi?

10:59 Tarmo Jüristo

Aitäh! Kui ma kasutasin esimeses osas sõna "hirmutama", siis ma ei pidanud kindlasti mitte silmas hirmu vabakonna või kodanikuühenduste ees selles mõttes, nagu oleks see kuidagi ähvardav jõud kellelegi teisele. Keda ma silmas pidasin? Ma pidasin kahtlemata silmas pigem institutsionaliseerinud poliitika osa ja pöördusin selles suhtes teie kõigi poole. Mida ma hirmu all silmas pidasin? Küsimus on pigem selles, kas usaldatakse seda, kui me avaksime ka poliitilise otsustamise kodanikuühiskonnale, kas see tegelikult toimib. Kas seda on võimalik teha, kas me saame niimoodi mingeid probleeme lahendada või tekitame neid endale juurde? See oli pigem see, mida ma hirmu all silmas pidasin. Ja ma ei taha seda kuidagi kirjutada maha mingi foobiana või öelda, et see on kohatu hirm, vaid see on asi, millele võiks otsa vaadata ja sellega tegelda.

Kas saaks meelde tuletada, mis oli küsimuse teine pool? Maailmavaatega seoses ei oska ma praegu niimoodi vastata, see tahaks põhjalikumat lähenemist. Kahtlemata on Eestis terve hulk vabaühendusi, kes tegelevad küsimustega, mis on vähemalt osaliselt maailmavaatelised. Kui taandada see küsimus maailmavaate sihtasutustele, siis selliseid organisatsioone, ma ei tea, võib-olla ei ole Eesti vabakondade seas. Aga ma arvan, et see ei peaks olema vabakonna küsimus, vabaühendused ei pea olema funktsioonikesksed, kuid nad puutuvad oma töödes eri väljadel kokku ka selle küsimusega.

10:59 Aseesimees Jüri Ratas

Arto Aas, palun!

10:59 Arto Aas

Aitäh ettekande eest! Igal mündil on kaks poolt ja õigustega peavad käima kaasas kohustused, eriti kui me räägime usaldusväärsest ja pikaajalisest usalduslikust suhtest. Iseenesest teie ettepanek, et vabakondade roll otsuste langetamisel poliitikas peaks olema suurem, kõlab ju väga loogiliselt. Aga kuidas peaks välja nägema selle mündi teine pool, vastutus nende otsuste eest ja vastutuse kandmine, mis suuremate õigustega kaasneb?

10:59 Tarmo Jüristo

Ma ei tea, kuidas kodukord ette näeb, ma tahaksin hea meelega esitada vastuküsimuse ja küsida, mis laadi vastutust te silmas peate. Milles see vastutus peaks seisnema?

10:59 Aseesimees Jüri Ratas

Seda võimalust, et hakata küsima Riigikogu kõnetoolis Riigikogu liikmete käest, teil kahjuks ei ole. Kas soovite edasi vastata või läheme järgmise küsimuse juurde?

11:00 Tarmo Jüristo

Ma arvan, et läheme järgmise küsimuse juurde. Sellisel kujul esitatuna ei saa ma küsimusele vastata.

11:00 Aseesimees Jüri Ratas

Head ametikaaslased, mul on suur au anda nüüd küsimuseks sõna meie tänasele sünnipäevalapsele. Palju õnne, Remo Holsmer! Palun, teie küsimus!

11:00 Remo Holsmer

Aitäh, hea istungi juhataja! Eelmise küsimuse jätkuks. Demokraatlikus ühiskonnas on inimestel võimalus anda häält, nagu te oma ettekandes ütlesite, ja nad annavad häält erakondadele, kes nende eest otsustavad. Tullis tagasi vastutuse juurde, mille kohta minu pinginaaber eelnevalt küsis, ma arvan, et ta mõtleski seda vastutust, et juhul kui on antud hääl, siis on ka erakonnad, kes selle eest vastutavad. Võib-olla te kirjeldate neid ettepanekuid, kuidas vabakonnad saaksid otsustusprotsessis rohkem kaasa rääkida, kuidas te seda näete. Ma loodan, et küsimus oli nüüd mõistetav.

11:00 Tarmo Jüristo

Aitäh! Neid näiteid võiks tuua terve hulga. Isegi selleksamaks ettekandeks valmistudes mõtlesin, kas neid kõne sees tuua, ja otsustasin seda siiski mitte teha. Aga kui konkreetset küsimusele vastata, siis üks selline hästi päevakajaline ja konkreetne näide, millest viimastel nädalatel on palju juttu olnud ja kus vabakonna puutumus on selgelt olemas, on erakondade rahastamine ja küsimus, kas seda oleks vaja ümber korraldada. Just hiljuti sai ümber tähtaeg, kus mitmed vabakonna esindajad ja organisatsioonid tegid selles küsimuses põhiseaduskomisjonile oma ettepanekud. Lihtsalt näitena või spekulatsioonina ma pakun siinkohal välja sellise mõtte, et ehk oleks võimalik teha seda asja niipidi, et vabakond tegeleks selle küsimusega ja kaasaks sellesse riigi. Kas oleks võimalik mõelda olukorrale, kus nende lahenduste otsimise, väljapakkumise temaatika oleks kodanikuühiskonna käes? Mulle tundub, et see oleks vähemalt huvitav mõte, huvitav idee, mismoodi liikuda. See võiks olla üks näide, kuidas otsustusprotsess saaks laieneda. Kui vastata veel põgusalt, siis võtame näiteks sellesama DASA-de ja MSA-de küsimuse, mis enne üles tuli. Kui vaadata sellele protsessile retrospektiivis, siis tegelikult oli vabakonnal selles protsessis selgelt osalus n-ö veto kaudu. Kuna oli terve hulk kriitilisi häält, siis pandi see protsess seisma. Minu mõte või küsimus on, kas seda laadi koostööd oleks võimalik ka n-ö ametlikult vormistada, seda praktikat jätkata ja süvendada, teha seda mitmekülgsemaks, mitte lihtsalt ainult nii, et antakse sisendit ja siis tehakse valju häält, kui midagi ei sobi.

11:00 Aseesimees Jüri Ratas

Urve Tiidus, palun!

11:00 Urve Tiidus

Lugupeetud istungi juhataja ja lugupeetud Tarmo Jüristo! Te kasutasite väga tagasihoidlikult oma võimalust vabaühenduste liitu esitleda ja võib-olla natuke ka ennast kiita. Aga nüüd ma küsin teie käest, millise saavutuse üle te vabaühenduste liidu esindajana kõige rõõmsam või õnnelikum olete. Mis te olete oma organisatsiooniga teinud?

11:00 Tarmo Jüristo

Siin on nüüd ilmselt väike arusaamatus juhtunud. Esiteks, ma ei tea seda. Ma kindlasti ei ole seotud vabaühenduste liiduga, ma ei ole vabaühenduste liidu esindaja ega juhataja. Ma ei tea, mis teil seal kirjas on. Nagu ma oma kõnes ütlesin, ei esinda ma siin vabakonda, ma lihtsalt räägin ühena selle häältest.

11:00 Aseesimees Jüri Ratas

Läheme edasi. Liisa-Ly Pakosta, palun!

11:00 Liisa-Ly Pakosta

Aitäh, hea ettekandja! Teie eelmine vastus oli iseenesest väga selge, seepärast palun teie isiklikku seisukohta ühes küsimuses, mis praegu aktuaalne on. Täna lõpeb kooskõlastusring põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse arutelus. Üks teema, mida Riigikogu liikmetel kaaluda tuleb, on kohaliku kogukonna ja huvitatud isikute kaasatus otsustamisse lasteaedades ja koolides. Praegune seadus näeb ette, et lasteaedades ja koolides on juhtimisel esindatud ka kohalik kogukond ja kohalikud huvigrupid ehk siis lapsevanemad ja vanemate õpilaste esindajad. Samas kostab vastuhääli mõnedelt inimestelt, kes ütlevad, et nood on rumalad, takistavad asutuse juhtimist ja et inimesi ei tuleks niimoodi otsustamise juurde lasta. Milline on teie seisukoht? Kuidas peaksid Riigikogu liikmed käituma? Mida nad peaksid kaalutlema, millega arvestama? Palun põhjendage, kas lubada või mitte!

11:00 Tarmo Jüristo

Ma kardan, et sellele küsimusele sisuliselt vastates väljuksin selgelt oma kompetentsi piiridest. Minu isiklik seisukoht või isiklik sümpaatia ei peaks ettekande valguses ilmselt olema kuidagi üllatav – see on loomulikult pigem kaasamist pooldav. Kahtlemata tekitab selline asi mitmesuguseid muresid ja probleeme. See on just seesama hirmu küsimus, mida ma enne püüdsin oma vastuse raames avada. Igasugune otsustusprotsessi, arutusprotsessi avamine toob vähemalt potentsiaalselt kaasa probleemi, et tegelda tuleb erinevate seisukohtadega, mille kõigiga me ei pruugi nõus olla. Mõned inimesed võivad olla asjatundmatud, mõned võivad olla kiuslikud. Aga ma kardan, kuidas nüüd öelda, et see on üldse üks demokraatia olemuslik külg. Kui me ajaksime taga kõige efektiivsemat, kõige muretumat ja lihtsamat meetodit, kuidas asjade üle otsustada, siis ei oleks vaja ka seda saalitäit inimesi siin. Monarhia on efektiivsem, kiirem ja kergem meetod otsuseid langetada kui demokraatia ja Riigikogu.

11:00 Aseesimees Jüri Ratas

Protseduuriline küsimus, Tõnis Kõiv, palun!

11:00 Tõnis Kõiv

Aitäh! Meil on päevakorras selgelt kirjas, et esimese ettekande peab vabaühenduste liidu esindaja. Puldis olev ettekandja on mitmel korral väljendanud, et ta ei esinda vabaühendusi. Ilmselt on ta seetõttu ka raskustes teatud küsimustele vastamisel. Äkki te saaksite istungi juhatajana selgitada, kas on juhtunud mingi eksitus?

11:00 Aseesimees Jüri Ratas

Aitäh, hea ametikaaslane! Ma ütleksin, et see küsimus on nagu naelapea pihta esitatud. Ka mina olen selle üle viimased kolm-neli minutit juurelnud. Ma tean, kes on siin Riigikogu kõnetoolis, kuid ma tunnistan, et ma ei tea täpselt, keda ta esindab, ja olen palunud see selgeks teha. Nagu te teate, hea ametikaaslane Tõnis Kõiv, olulise tähtsusega riiklike küsimuste arutelusid valmistavad ette komisjonid. See on üks võimalus. Ja tõsi on see, et põhiseaduskomisjon, kes on tänase arutelu ette valmistanud, on sellise kirja meile esitanud. Austatud Tarmo Jüristo, ma pöördun nüüd teie poole: kas ma saan õigesti aru, et teie nime ees peaks olema "vabaühenduste esindaja", ilma selle liiduta?

11:00 Tarmo Jüristo

See on tõepoolest küsimus naelapea pihta. Mulle tundub, et see viib tagasi ühe minu eelmise ettekande keskse teema juurde, mis on täpselt just see pingekoht vabakonna ja esinduspoliitika või siis parlamentaarse poliitika vahel. Ma saan loomulikult aru, et lihtsalt selle fakti tõttu, et ma seisan siin selles kohas ja räägin selles ruumis, paigutun ma, ükskõik kui väga ma ise püüaksin ka sellest kuidagi eemale hoida või pääseda, kellegi esindamise raamidesse või diskursusesse. See on just see, millele ma tahtsin enne viidata ja öelda, kuidas kodanikuühiskonna puhul tekib sageli see mure, et asju avaliku võimu terminitega kirjeldades me räägime millestki muust kui see, mida inimesed ise arvavad end tegevat.

11:00 Aseesimees Jüri Ratas

Hea ettekandja! Austatud protseduurilise küsimuse küsija, hea ametikaaslane Tõnis Kõiv! Kolmas ettekanne on meil põhiseaduskomisjoni esimehelt Rait Marustelt. Ma usun, et ta klaarib selle asja siis täpselt ära. Samas, kuulunud esineja ettekannet ja vastuseid küsimustele, on minu meelest jutt käinud küll täielikult Eesti kodanikuühiskonna arengukontseptsioonist, selle rakendamisest ja osalusdemokraatiast. Nii et oma aruteludes pole me sellest temast tegelikult mööda läinud. Laine Randjärv, palun, protseduuriline küsimus!

11:00 Laine Randjärv

Hea juhataja, teie mikrofon ei tööta!

11:00 Aseesimees Jüri Ratas

Ma tänan selle märkuse eest, aga ma usun, et häält on kuulda. Kui te ikka ei kuule, siis tuleb võtta juhatajapoolne vaheaeg ja mikrofon korda teha. Laine Randjärv, palun, protseduuriline küsimus!

11:00 Laine Randjärv

Ma soovin lihtsalt täpsustada, et ma olin enne sõnavõtu järjekorras ja siis esitasin protseduurilise küsimuse. Nüüd läheb minu küsimus jällegi väga kaugemale järjekorra lõppu. Kuidas seda olukorda nüüd lahendada selles mõttes, et ma olin järjekorras peale Kalev Kallot? Ma soovin küsimuse esitada pärast Kalev Kallot.

11:00 Aseesimees Jüri Ratas

Lahendame selle küsimuse ikka heatahtlikult ja rõõmsameelselt ja teeme nii, et te saate küsida selles järjekorras, kuidas te olite registreeritud. Kõigepealt ma palun saali operaatorit, et me taastaksime kuus ja pool minutit selle voo aega. See protseduuriline küsimus võttis lihtsalt nii palju aega, et me võtame kuus ja pool minutit aega tagasi. Läheme küsimustega edasi. Mati Raidma, palun!

11:00 Mati Raidma

Suur tänu ettekandjale lühikese ja konkreetse ettekande eest! Ka mul tekkis organisatsiooni suhtes keerulisi küsimusi. Loen kodanikuühiskonna arengu kohta ja ma tean, et kodanikuühiskonna väga suured koostisosad on kümned tuhanded inimesed, kes kuuluvad Kaitseliitu, priitahtlike päästjate hulka jne. Teema sisust ma sain jällegi aru, et nendest nagu juttu ei ole. Ilmselt on osalusdemokraatias ja riigijuhtimises sõna andmisel siin oma eripärad. Kas te arvate nemad ka vabakonna hulka – mina arvan, et nad on kodanikuühiskonna osa –, ja kui neid ei arvata sinna, siis kuhu nad kuuluvad?

11:00 Tarmo Jüristo

Aitäh! Ma ei näe küll mingit põhjust vabakonna mõistet sellisel moel kitsendada, et nimetatud organisatsioon lihtsalt välja jätta. Teistpidi mulle jällegi tundub, et näiteks Kaitseliidust rääkides ei olegi võib-olla väga kohane näha seda organisatsiooni demokraatia võtmes. Ma olen nõus, et Kaitseliidu või muude selliste asjade puhul on keeruline rääkida võib-olla osalusdemokraatiast kõige levinumas mõttes, aga teistpidi ma jälle küsiksin, kas seal on võimalik rääkida esindusdemokraatiast. Mulle tundub, et see on natuke teistsuguse kategooria organisatsioon. Aga mulle tundub küll, et see on osa kodanikuühiskonnast, see on osa sellest, kuidas kodanikud üheskoos võtavad midagi ette selleks, et oma üldist ühiskondlikku keskkonda muuta või parandada.

11:00 Aseesimees Jüri Ratas

Igor Gräzin, palun!

11:00 Igor Gräzin

Mina olen vabakonna esindaja ikka väga ja väga. Siin ma käin ainult tööl ja see on ka kõik. Vabakonna esindajana ja olles kuulunud sellise, ma ütlesin, rahvaliidumise juhatusse, nagu oli Vaba Euroopa, kes oli seotud referendumiga, võin öelda, et kogu see meie massiliikumine jne läks euroreferendumil ühesõnaga puusse. No läks ja nüüd me sellega elame. Aga mul on tollest ajast jäänud üks mure. Kui siin oli jutt, et peab olema nende, s.t riigimeeste ja meie, vabaühenduste dialoog, siis kuidas see dialoog peaks välja nägema? Sellepärast et me küll rääkisime, aga ühendusena Vaba Euroopa me tol hetkel ei tundnud, et meie teema on soovitatav. Me ei olnud mitte ainult otsustusprotsessis, vaid me ei olnud 2003. aastal eriti isegi mitte ärakuulataavad. Kuidas seda olukorda muuta?

11:00 Tarmo Jüristo

Väga hea küsimus ja kardetavalt ei ole siin kuskilt kotist välja võtta lihtsat lahendust, mis maailma uueks muudaks ja mille peale kõik pirruid lõkendama lööksid. Ütleme nii, et ega siin mingit muud lahendust ei ole kui see, mida me praegu teeme. Sellepärast kasutasin ma oma ettekandes ka just seda väljendit või kõnekujundit, et see on juba omaette julgustav märk, et mina täna siin sellisel moel räägin. See on midagi uudset, see on midagi sellist, mida oleks väga raske ette kujutada terves hulgas Euroopa riikides, keda me muidu tahame endale eeskujuks seada. Ja ma arvan, et sedasama teemat adresseeris väga hästi just see 6,5-minutiline protseduuriline kõrvalepõige.

11:00 Aseesimees Jüri Ratas

Kalev Kallo, palun!

11:00 Kalev Kallo

Aitäh, austatud eesistuja! Lugupeetud ettekandja! Ma tuleksin tagasi selle küsimuse juurde, mis minu arust jäi kolleeg Arto Aasale vastamata, kuna soovisite esitada vastuküsimust. Niisiis ikkagi vastutusest. Kui poliitikutel läheb midagi puusse, siis järgmine kord annavad sellele oma hinnangu valijad ja üks või teine võib-olla ei osutu valituks. Aga et ei tekiks küsimust, püüan veidi selgitada. Oletame, et mõni vabaühendus tegutseb tubli survegrupina ja on võimeline läbi suruma mingi otsuse, mille lõpuks peavad formuleerima poliitikud. See otsus läheb puusse, poliitikud saavad pärast karistada, aga initsiaatoreid, vabaühenduse esindajaid ei ole kusagil. Ma sooviksin ikkagi teada, kuidas te näete ka vabaühenduste vastutust n-ö oma tegevuse lõpptulemusena saavutatud otsuste või asjade eest.

11:00 Tarmo Jüristo

Ma ei ole kindel, kui otstarbekas on käsitleda seda, kui poliitik jääb tagasi valimata, karistusena. Seda võib näha selles võtmes, aga ma ei näe, miks peaks. Teistpidi ma tahan öelda, et seesama n-ö tagajärg seisab vastamisi ka iga inimesega, kes tegutseb kodanikuühiskonnas. Mina tegelen kodanikuühiskonnas samamoodi terve hulga küsimustega ja teen seda terve hulga erinevate mooduste kaudu. Mõnel juhul olen ma konkreetsetel mingis juhtorganis. Kui ma näiteks Heateo Sihtasutuse nõukogu liikmena teen mingi halva otsuse, siis on sellel see tagajärg, et kuidas ma saan selles organisatsioonis jätkata. Ja isegi mitteformaalselt, isegi siis, kui suhe ei ole kuidagi formaliseeritud, on meie tegudel tagajärjed, on see siis Riigikogu saalis, on see perekonnas, on see ükskõik kus mujal. Kui vaadata vastutuse ja karistuse küsimust, siis ma ei näe kuidagi, et see teema oleks vabakonnas vähem oluline või et sellistel tegudel oleks vabakonnas vähem tagajärgi.

11:00 Aseesimees Jüri Ratas

Laine Randjärv, palun!

11:00 Laine Randjärv

Suur tänu! Hea Tarmo Jüristo! Mul on ka üks täpsustav küsimus. Kuna üks tänase arutelu teema on Eesti kodanikuühiskonna arengukontseptsiooni rakendamine, siis lähekski selle teema juurte juurde. Ettekandes ei olnud arengukontseptsioonist kahjuks eriti palju juttu. Võib-olla te paari sõnaga tutvustate seda arengukontseptsiooni, mida rakendada tuleks.

11:00 Tarmo Jüristo

Ma kardan, et arengukontseptsiooni tutvustamine kindlasti ei mahu juba kas või mulle vastamiseks antud ajalimiidi piiresse. See, mida ma küll püüdsin riivamisi puudutada seoses arengukontseptsiooniga või tuua välja ühe aspekti, mida aruteluks avada, oli just nimelt see, mida muu hulgas on mainitud ka Tallinna Ülikooli uurimuses, mida ma siin tsiteerisin. Küsimus on selles, et arengukontseptsiooni puhul, mis iseenesest on kahtlemata vajalik, kahtlemata oluline ja hea dokument, mis on aidanud väga palju kaasa kodanikuühiskonna arengule ning kodanikuühiskonna ja avaliku võimu suhete arengule Eestis, tuleks endale aru anda ja silmas pidada, et see on kirjutatud ühest väga spetsiifilisest vaatenurgast lähtudes. Kui kasutada selle arengukava keelt, vaateid ja meetodeid, siis me võib-olla ei pane tähele paljusid aspekte, muresid, seda, millises võtmes näevad oma igapäevast tegevust need inimesed, kes tegutsevad vabakonnas. See oli see asi, mille ma tahtsin välja tuua. Arengukava kohta üldiselt ei oska ma midagi kokkuvõtvat öelda, kui teil on spetsiifiline küsimus mõne selle punkti kohta, siis ma võin püüda vastata.

11:01 Aseesimees Jüri Ratas

Eiki Nestor, palun!

11:01 Eiki Nestor

Aitäh! Kümme aastat on nüüd asi toimunud ja Riigikogu on selle heaks kiitnud. Minu meelest peaks nii sellele horisontaalile kui ka vertikaalile muret tegema üks ja sama teema. Kui meie inimeste käest küsitakse, millised teemad on nende südamele kõige lähemal, siis paraku selline asi nagu demokraatia

on kuskil pingerea lõpus, kui mitte päris viimane, siis eelviimane. Seetõttu puudub peale selle arutelu siin ka laiem arutelu kaasamise, konsensusdemokraatia, mille iganes üle. Mida teha selleks, et see teema oleks seal kuskil kõrgemal?

11:01 Tarmo Jüristo

Ma arvan, et sellele saab vastata kahte moodi. Ühelt poolt on võib-olla nii, et senikaua, kui meil on demokraatiaga asjad suhteliselt hästi, ei ole see igapäevane küsimus. Demokraatia oli hästi suur küsimus 90. aastatel, siis, kui me olime ise valmis hästi palju ette võtma selle nimel, et seda saada. Nüüd, kui see on käes, kui see on igapäevane üldine raamistik, milles me toimetame, siis võib-olla selle tähtsus ei koida inimestele igapäevaselt sellisel moel. Teine moodus sellele küsimusele läheneda on minu arvates see, et väga sageli inimesed tegutsevad, on poliitilised ilma seda endale ise teadvustamata. Nende praktikad on need, mis haakuvad demokraatiaga, mis haakuvad riigi tegemistes osalemisega, aga nad ei näe seda tingimata selles võtmes. Minu isiklik konkreetne kogemus siin puudutab just nimelt asja, mis eelmise aasta lõpus sai natuke ka meedias tähelepanu ja laiemalt teadvustatud. See oli Pühajärve kooli kaasus, kus ma jõu ja nõuga püüdsin olla abiks kohalikule kogukonnale, kes võitles oma kooli avatud hoidmise eest. See oli suurepärase näide olukorrast, kus oli koos terve hulk inimesi, kellel oli hästi konkreetne praktiline mure. Mida nad ei teadvustanud enda jaoks poliitilises plaanis, oli see, et oma olemuselt on see küsimus, kuidas avalik võim või kohalik võim toimib selles kohas. Aga tulles omavahel kokku, tegeldes selle probleemiga, said nad ise selgelt poliitilisteks. Kui ma protsessi lõpus nendega rääkisin, siis oli nihe väga selgelt nähtav, nad nägid, et see on demokraatia küsimus, see on küsimus, kuidas nad saavad oma häälega osaleda oma elu korraldamises ka valimistevahelisel ajal. Et see hää ei ole lihtsalt mitte see, mis anti kohalikule omavalitsusele ja mida nelja aasta pärast küsitakse uuesti, vaid et see on pidev protsess ja pidev kaasasolemine.

11:01 Aseesimees Jüri Ratas

Austatud Tarmo Jüristo, ma väga tänan teid ettekande ja vastuste eest! Palun Riigikogu kõnetooli ettekandeks regionaalminister Siim Valmar Kiisleri!

11:01 Regionaalminister Siim Valmar Kiisler

Austatud juhataja! Austatud Riigikogu! Paljudele võib tunduda, eriti pärast Tarmo Jüristo sõnavõttu, et maailm on kuidagi kummuli kukkunud, et nähtused ja protsessid, mis pikka aega on olnud vertikaalsed, on nüüd üha enam horisontaalsed. Võib öelda, et vertikaalne või hierarhiline ei ole enam moes, nüüd on moes kõik see, mis on horisontaalne ja egalitaarne. Esindusdemokraatia on vertikaalne ja vabakond väidab ennast olevat horisontaalne. Kui küsida täna mõne eestlase käest, kumb on ägedam, kas poliitikud ja erakonnad või vabakond ja õhinapõhisus, siis vastust me üldjuhul teame. Ka meie tänane arutelu vabakonna küsimustes peaks olema horisontaalne, kuigi praegust korda me ilmselt nii nimetada ei saa, ja ma arvan, et auväärt Riigikogu võiks kaaluda võimalusi, kuidas muuta sellise arutelu formaati mõnevõrra horisontaalsemaks.

Austatud rahvasaadikud! Tänavu möödub kümme aastat EKAK-i vastuvõtmisest ja kaks aastat eelmisest arutelust siin Riigikogus. 2010. aasta detsembriks, kaheksa aastat pärast EKAK-i vastuvõtmist, oli kodanikuühiskond saanud korraga meil popiks ja nähtavaks. Aga see muudatus ühiskonnas ei saanud toimuda üleöö, selleni viis aktiivsete inimeste pikaajaline töö. Mis nähtus see vabakond täpselt on ning milleks ja kellele ta kasulik on, neid teooriaid ja tõlgendusi on rohkem kui üks. Ka Tarmo Jüristo ütles täna, et ta räägib ühena paljudest. Siiski on vabakond ka minu arvates muutunud viimase paari aastaga palju julgemaks, aktiivsemaks, poliitilisemaks, ja poliitilisemaks heas mõttes. Rohkem inimesi tahab ise osaleda oma elu mõjutavate otsuste tegemisel. Minu arvates on see positiivne areng ja ma võin öelda, et just sellist riiki ma tahtsingi.

Veel paar aastat tagasi piirdus suure osa inimeste arusaam vabakonnast ja selle olemusest pisut utreeritult Uue Maailmaga, millest oldi kuulnud, ja "Teeme ära!" talgutega, kus oldi käidud. See tundus põnev ja huvitav, aga pisut hägune. Nüüd on see arusaam juba palju laiem ja sügavam.

Kui ma kaks aastat tagasi teile siitsamast kõnepuldist ühe oma vastutusala, kodanikuühiskonna saavutustest aru andsin, siis oligi peamiselt juttu uutest avangardsetest kodanikualgatustest ja kodanikuühiskonna toetavast infrastruktuurist. Kodanikuühiskonna sihtkapital ehk KÜSK on jätkuvalt suurendanud ühenduste võimekust. Hiljutine poliitikauuringute keskuse Praxis koostatud KÜSK-i

mõjude hindamise raport kinnitab, et tegu on võimeka kodanikuühiskonna arengumootoriga. KÜSK-ist on teiste hulgas toetust saanud nii "Teeme ära!" kui ka Uus Maailm, lisaks neile veel ligi 200 ühenduse projektid, mis kõik on andnud panuse vabakonna arengusse.

Eelmine aasta oli vabatahtliku tegevuse aasta. Selle aasta raames algatasime kolme sektori vahelise koostöö pilootprojekti, kus era- ja avaliku sektori professionaalidest vabatahtlikud käisid abiks vabaühendustes. See oli esimene kolme sektori vaheline vabatahtlikku tegevust edendav ja ühenduste võimekust suurendav koostööprojekt maailmas, seda just tänu avaliku sektori osalusele. Ka ma ise osalesin vabatahtlikuna ja võin kinnitada, et meie avalik sektor saab ja tahab toetada vabakonna arengut lisaks raha eraldamisele ka oma oskusteabega.

Kui rääkida rahast, siis 26. märtsil 2009 kiideti Vabariigi Valitsuse kabinetinõupidamisel heaks kodanikuühenduste riigieelarvelise rahastamise korrastamise kontseptsioon. Kontseptsiooni eesmärk on luua kodanikuühenduste riikliku rahastamise terviklik süsteem riigi ja kohaliku omavalitsuse tasandil. Kontseptsiooni põhimõtteid viiakse ellu kodanikuühenduste riikliku rahastamise korrastamise programmi rakendamise kaudu. See programm rakendus möödunud aasta sügisel ning lõpeb 2013. aasta kevadel. Sellesse on kaasatud vabaühenduste, ministeeriumide, kohalike omavalitsuste ja eri fondide esindajad.

Kui ma eelmisel korral rääkisin EKAK-i ühiskomisjonist ja sellest, kuidas me ei suutnud kompetentsi ja autoriteeti ära kasutada, siis täna peatun põgusalt selle ühiskomisjoni uuendamisel. Selle aasta aprillis kuulutasime välja avaliku konkursi ühiskomisjoni vabaühenduste esindajatest uute liikmete leidmiseks. Kuigi avaliku konkursi korraldamine nõuandva kogu liikmete leidmiseks ei ole üldlevinud praktika, oli see valikuviis edukas. Tänu sellele said komisjoni liikmeteks ühiskondliku kandepinnaga jätkusuutlike ühenduste motiveeritud esindajad. Riigi esindajateks on ministeeriumi valdkondlikud eksperdid ja sihtasutuste juhid. Värske töökorra järgi aga hakkab ühiskomisjon lisaks varasematele ülesannetele andma ka hinnangut EKAK-i koostööpõhimõtete võimalikele rikkumistele ja tõlgendama EKAK-i koostööpõhimõtete sisu. Edaspidi on võimalik pöörduda kriitiliste tähelepanekutega ühiskomisjoni poole, kui tuntakse, et teine osapool on nende suhtes EKAK-i koostöö põhimõtteid rikkunud. Need olid mõned näited tulemustest, millega võime rahul olla.

Loomulikult on ka asju, mis vajavad uuesti arutamist ja läbimõtlemit. Nendest teemadest oli samuti põgusalt juttu kaks aastat tagasi. Need on kaasamine ehk osalusdemokraatia ning loomulikult Eesti kodanikuühiskonna arengukontseptsioon ise. Kõigepealt EKAK-ist. Eesti kodanikuühiskonna arengukontseptsioon on strateegiline dokument, mille Riigikogu võttis vastu 2002. aasta 12. detsembril, aga arengukontseptsiooni ettepaneku koostamist alustati juba 2000. aasta kevadel Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liidu juhtimisel. Tegemist on väga hea tekstiga, mida soovitan kõigil isiklikult läbi lugeda. Siiski, EKAK-i võib pidada tolleaegse eliidi kokkuleppeks, mis sisaldas ootusi ja väärtusi, millel ei olnud sellel ajal ühiskonnas laia kandepinda. Tänapäevaks on see olukord muutunud. KÜSK-i tellitud uuringu, mis käsitles kodanikualgatust toetavaid väärtusi ja käitumismustreid Eesti elanikkonnas, eelmisel nädalal esitletud raporti andmeid Tarmo Jüristo juba põgusalt tsiteeris. Sealt selgus, et enamikule Eesti elanikkonnast on omased pigem suuremat poliitilist kaasatust taotlevad hoiakud. Keegi ei kahtle, et kodanike hoiakud toetavad osalusdemokraatiat praegu rohkem kui kümme aastat tagasi. Selline hoiakute muutus ei saa toimuda tühja koha pealt. Järelikult, julgen öelda, on vaatamata üldisele trendile süüdistada poliitikuid kõikides surmapattudes ilmselgelt vastu võetud ka õigeid otsuseid. Otsuseid, mis on toetanud ja toetavad osalusdemokraatia ja kodanikuühiskonna arengut, kuigi need otsused on teinekord olnud visad tulema.

Millistest otsustest ma räägin? Näiteks kaasamise heast tavast, mille värskema versiooni võttis Vabariigi Valitsus vastu eelmise aasta lõpus. Eelmine kaasamise hea tava kehtis aastast 2005. Kaasamise kohta on tulnud palju kriitikat, tihti põhjusega. Praxis 2010. aastal tehtud kaasamise analüüsist tuleb välja, et küsitlusele vastanud ministeeriumiametnikest 25% ei tea, mil määral ministeerium järgib kaasamise hea tava põhimõtteid, sest vastaja ei ole kaasamise hea tavaga kursis. 34% ametnike hinnangul järgitakse nende ministeeriumis kaasamise head tava, 40% arvates järgitakse vaid osaliselt. Samas tuleb siinkohal kindlasti mainida, et kaasamise hea tava on minu teada vastu võetud veel ainult kolmes riigis: Soomes, Suurbritannias ja Horvaatias. Nii et, kodanikud kriitikud, andke aega atra seada, ükski muutus ei tule üleöö.

See, et ükski muutus üleöö ei tule, ei tähenda, et me rohkem pingutama ei peaks. Kasust, mida kaasamine annab, saavad ilmselt kõik aru ja ükski hea mõte ei tohiks minna Eesti riigis kaduma sellepärast, et me oleme liiga väiksed. Kui inimesed tahavad kaasa rääkida, siis tuleb neile see võimalus

anda. Mida rohkem vaateid meil ühele probleemile on, seda terviklikuma pildi me kokku saame, ja mida lähemal on probleemile seisja, seda praktilisemat informatsiooni me temalt saame. Need on üldarusaadavad kaasamise kasud. Samas peab kaasamine olema tasakaalus vajadusega langetada tarku otsuseid mõistliku tempoga, takerdumata lõpututesse aruteludesse, väited stiilis "analüüsimine veel" ei tohi muutuda vajalike otsuste pidurikangiks.

Palju räägitakse selles kontekstis erakondadest. Minu arvates on kiiresti muutuv poliitilises keskkonnas erakonnad võimelised muutuma küll, kuid see muutus võtab samuti aega. Eestlased on väga kohanemisvõimeline rahvas, kuid sotsiaalsed institutsioonid on oma olemuselt inertsed. Ka esindusdemokraatias annab poliitikutele legitiimsuse ikkagi rahvas. Kuid kui olemasolevaid erakondi enam ei usaldata, siis tulevad lihtsalt uued.

Osalusdemokraatiat toetavad hoiakud mõjutavad kindlasti ka erakondade toimimist. Praegust olukorda võiks võrrelda 1970. aastate Ameerika autotööstusega. Ameeriklased tootsid suuri autosid, sest nad arvasid, et nende kaasmaalased armastavad sõita ainult suurte autodega. Siis tulid jaapanlased, kellel oli teistsugune töökultuur ja kes tegid väiksemaid autosid, mis võtsid vähem kütust. Vaatamata autotöösturite kavatsusele kõikvõimalikke turutõrkeid tekitada ja subsidiidume saavutada, muutsid ameeriklased oma autoostuharjumusi ja lõpuks oli ikkagi sunnitud muutuma ka kohalik autotööstus. EKAK-iga oleme seadnud endale sihiks osalusdemokraatia edendamise. Osalusdemokraatia eeldab aga olukorda, et kodanikud näevad enda aktiivset rolli poliitikas. See tähendab, et kodanikud soovivad osaleda ühiskonna probleemide arutamisel ja lahendamisel ning soovivad teha koostööd. Aga kui palju meil selliseid kodanikke siis on? Tallinna Ülikooli kodanikualgatuse uuringust selgub tõsiasi, et ligi 2/3 vastajatest küll tahab, et poliitikud kodanikke rohkem kaasaks, kuid ainult 18% vastajatest osaleb aktiivselt mõnes kodanikualgatusliku organisatsiooni tegevuses. Passiivseid liikmeid on veel lisaks 13% ja see suhtarv ei ole viimase viie aastaga muutunud. Sellise suhtarvuga oleme Põhjamaadest kõvasti maas, samas edestame enamikku Ida-Euroopa riike. Kõige sagedamini märgiti organisatsiooni mittekuulumise põhjuseks huvipuudust. See on vastuolus hoiakute tasandil väljakujunenud taotlusega olla rohkem kaasatud ühiskondlikes protsessidesse. Tahetakse, et poliitikud kaasaksid, kuid ise ei soovita osaleda. Sellise olukorra peamiseks põhjuseks peavad vastajad ise rasket majanduslikku olukorda, mis ei võimalda osaleda. Organisatsioonivälise tegevuse kaudu lisandub kodanikualgatuslikule tegevusväljale küll uusi tulijaid, kuid tagasihoidlikul määral. Uuringust selgub, et kodanikualgatuslikku tegutsemist mõjutavad kõige enam need omadused ja tunnused, mida harilikult omistatakse n-ö keskklassile: hea haridus, majanduslik toimetulek ja üldine huvi ühiskonnas ja poliitikas toimuva vastu. Seega on meil osalusdemokraatiast rääkides peamiselt tegemist ikkagi veel eliidiga, mitte rohujuuretasandi demokraatiaga. Ka osalusdemokraatia eestkõnelejad on osa eliidist, meeldigu see neile või mitte.

Samas on see loomulik, seda kinnitab ka teiste riikide kogemus: kui inimesed saavad jõukamaks, siis nad otsivad alternatiivseid eneseväljendusviise, milleks on ka suurem kaasalöömine ühiskonnaelus. Kaasalöömine sooviga panustada sotsiaalsete muutustesse elluviimisesse võib lõppeda ka rahulolematusega – soovitud muutust ei toimu, sest avaldatud arvamust ei võeta kuulda. Rahulolematus tuleb kergesti, kui ootused ületavad võimalusi. Täna näeme sellist rahulolematust ühiskonnas palju. See võib omakorda mõjutada kodanikuaktiivsust ja osalusdemokraatia arengut. Kuid ma usun, et eelkõige kasvatakse aktiivseks kodanikuks juba maast madalast ja et meie koolidel on selles kanda suur roll. Paljudes meie koolides antakse teadmisi edasi distsiplineerivas formaadis – üks räägib seistes klassi ees ja teised on sunnitud kuulama – ning selline praktika ei soodusta oma peaga mõtlemist ega kriitilist meelt. Õpetajaid selles loomulikult süüdistada ei maksa. Me ise peame seda laadi haridust tähtsaks, soovides oma lastele parimat. Ja nii nagu paljud õpetajad ei julge loobuda oma klassis kontrollist, et soodustada õpilaste osalust, reageerivad ka paljud ametnikud ja poliitikud võimu ümberjaotumisele ühiskonnas.

Ametnikele tähendab kaasamine eelkõige lisatööd. Kevadel Riigikogu konverentsisaalis toimunud demokraatia arendamise konverentsil esitas Jüri Adams intrigeeriva väite, et kui tema oleks ametnik, siis tema küll ei kaasaks, sest kui kogu aeg on vaja kaasata, millal siis veel oma tööd tegema peaks? Daniel Vaarik vastas selle peale, et kaasamine ongi ametniku töö. Kodanikud tahavad, et poliitikud kaasaksid kodanikke otsustusprotsessidesse ka valimistevahelisel ajal. 2010. aastal läbi viidud valitsusasutuste kaasamispraktika analüüsist selgus, et neis, keda pole viimase kahe aasta jooksul poliitika kujundamisse kaasatud, valis peaaegu neli inimest viiest vastuseks: "Mind pole kutsutud." Kodanikud tahavad osaleda otsuste tegemises, see aga tähendab poliitiku puhul teatud määral võimust loobumist. See ei ole kerge,

sest see on midagi uut ja ükski uus asi ei juurdu kergelt. Aga kõigele vaatamata võime nüüd väita, et meil on osalusdemokraatiat soosivad hoiakud.

Mida on vaja teha, et osalusdemokraatia edasi areneks ja tõesti rohujuure tasandile jõuaks? See on see küsimus, kuidas kasvatada aktiivsemaid ja poliitikast huvituvaid inimesi. Selleks on meil vaja selliseid koole, kus õpetajatel on suurem vabadus ja vastutus ja kus meie lapsed saavad parimat kodanikuharidust, mis lisaks teadmiste andmisele kasvatab ka kodanikuaktiivsust. Meil tuleb rohkem tähelepanu pöörata noorte vabatahtlikule tegevusele, et juba varases eas oleks võimalik tutvuda kodanikualgatusliku ühistegevusega. Meil on vaja rohkem võimekaid ja riigi rahakotist vähem sõltuvaid elujõulisi kodanikuühendusi, kes teevad rohkem koostööd ja suudavad rohkem uusi liikmeid kaasata. Me peame tagama ühendustele piisavalt vaba ja turvalise tegutsemiskeskonna. Ning kindlasti on meil vaja majanduskasvu, et inimestel oleks tasuv töö ja jääks aega tegelda eneseväljendusega, olgu see siis poliitiline või mitte. Meil, poliitika kujundajatel, on loomulikult vaja rohkem ja sisulisemalt kodanikke kaasata ning ajakohastada poliitika kujundamise ja riigivalitsemise praktikat. Ühiskond muutub kiiresti ja meil tuleb muudatustega sammu pidada.

Austatud Riigikogu, see nimekiri ei olnud kindlasti lõplik, kuid sellega ma lõpetan. Aitäh!

11:01 Aseesimees Jüri Ratas

Austatud minister, ma tänan teid! Teile on ka küsimusi. Kuid, head ametikaaslased, enne kui me läheme küsimuste juurde, on mul suur au tervitada meie pressirõdul Bundestagi liikmeid! Eesti ja Saksamaa vahel on alati olnud hea koostöö. Ma soovin teile jõudu siin Riigikogus ja üldse Eestimaal! *Herzlich willkommen!* (Aplaus.)

Asume nüüd küsimuste juurde. Neeme Suur, palun!

11:01 Neeme Suur

Aitäh, härra juhataja! Lugupeetud minister! Kui me räägime kaasamisest kodanikuühiskonnas, siis tihti võtmes "kodanikuühiskond ja erakonnad", "kodanikuühiskond ja valitsus", "kodanikuühiskond ja Riigikogu" ehk tsentraalsel tasemel. Kohaliku omavalitsuse tasemel tulevad need teemad tihti alles siis päevakorradele, kui omavalitsus tahab näiteks mõnda kooli kinni panna. Minu küsimus on esindusdemokraatia ja osalusdemokraatia vahekorra kohta. Mis te arvate, kas kohalike omavalitsuste arvu oluline vähendamine pigem soosib osalusdemokraatiat või vastupidi? Kas osalusdemokraatia seisukohast on omavalitsuste arvu vähendamine pigem positiivne või negatiivne protsess? Lõppkokkuvõttes peab ju olema ka midagi, kuhu saada kaasatud. Kui lõpuks jääb alles väga vähe kohalikke omavalitsusi, kuidas siis selle osalusdemokraatiaga on?

11:01 Regionaalminister Siim Valmar Kiisler

Aitäh! Mina olen seisukohal, et väga väikese elanike arvuga omavalitsustes on kodanikuühenduste tegevus mõnes mõttes pärsitud. Kui kohalikus omavalitsuses elab näiteks sada või mõnisada inimest, siis sisuliselt tegutseb omavalitsus seal tihtipeale külaseltsina. See võtab inimestelt ära võimaluse kodanikualgatuse korras oma elu korraldada. Kui kohalik omavalitsus tegutseb sisuliselt külaseltsina, siis ei jää seal enam n-ö hapnikku ega vaba ruumi tõelise kodanikualgatuse jaoks. Ma arvan, et suurema elanike arvuga omavalitsus jätab rohkem võimalusi vabakondlikule tegevusele. Iseasi on see, kus see piir on. Selle üle võib vaielda. Aga kindlasti ei ole see piir nii madalal, nagu võiks arvata Eesti kõige väiksemate omavalitsuste elanike arvu põhjal.

11:01 Aseesimees Jüri Ratas

Andre Sepp, palun!

11:59 Andre Sepp

Aitäh, austatud istungi juhataja! Hea minister! Pragmaatikuna on mul üks küsimus konkreetse näite varal. Sel kevadel, nagu me kõik teame, tõusis üheks aktuaalseks teemaks ACTA ja sellega seonduv. Soovimata ACTA sisu avada, tekitati ühiskonnas liikumine, mille liikmed nimetasid ennast internetikogukonnaks. Loomulikult oli see mitteformaalne liikumine. Siit ka minu küsimus. Kas selliste ühekordsete ehk teemapõhiste (neid võiks võib-olla ka nii nimetada) huvirühmade teke on praegu uus suund vabaühenduste arenguteel? Kas te oskate seda kommenteerida?

11:59 Regionaalminister Siim Valmar Kiisler

Ma arvan, et see ei ole väga uus suund. Mulle tuleb oma kogemustest kohe meelde näiteks Nõmme Tee Selts, mis on tegutsenud väga aktiivse kodanikuühendusena. Samas loodi see omal ajal võitluseks ühe tee rajamise vastu Nõmme linnaosas. Ma arvan, et seda praktikat on olnud läbi aegade. Eks elu näitab, millised ühendused jäävadki ühekordse aktsiooni ühenduseks ning millised kasvavad ühekordsest aktsioonist välja ja muutuvad laiapõhjalisemaks kodanikuühenduseks.

11:59 Aseesimees Jüri Ratas

Priit Sibul, palun!

11:59 Priit Sibul

Aitäh, austatud eesistuja! Hea minister! Mul on küsimus vabaühenduste vastasseisu kohta. Härra Jüristo rääkis siin sellest, et üks erakondade ja teiste vabaühenduste vastasseisu põhjus on tõenäoliselt see, et see keel ja mõtteviis on kas liiga ametkonna- või poliitikukeskne. Kas teie arvates on siin põhjuseks veel midagi ja millised need põhjused üldse on? Kas selleks võiks olla rahastamine? Äkki on poliitikutel hirm, et võib-olla tuleb liiga palju ideid ja keegi tahab end jälle parteiks muuta? Millised on teie arvates need põhjused, mis on selle vastasseisu tekitanud?

11:59 Regionaalminister Siim Valmar Kiisler

Aitäh! Nagu täna ka juttu on olnud, ega seda piiri ei ole nii lihtne tõmmata. Kui me räägime erakondadest, siis erakondadel on tuhandeid ja tuhandeid liikmeid. Erakondadesse kuuluvate inimeste arv on Eestis võrreldav teistesse vabaühendustesse kuuluvate inimeste arvuga, eriti kui me korteriühistud kõrvale jätame ja neid siin ei käsitle. Kindlasti on põhjuseks erinev keel ja erinev lähenemine. Tõesti saadakse samadest asjadest erinevalt aru. Aga ma arvan, et väheks on jäänud ühte põhimõtet ja väärtust, mis on ka EKAK-is kirjas. Mul on EKAK praegu ees, siin on peatükk "Koostööpõhimõtted ja väärtused". Mulle meeldib väga selline väärtus nagu austus. EKAK juhib tähelepanu, et austus peab olema vastastikune. Kodanikualgatusel ja avalikul võimul on poliitike kujundamisel ja teostamisel erinev, vastastikku täiendav roll. Ma julgen öelda, et ka n-ö vabakonna esindajad ei ole oma väljaütlemistes avaliku võimu kohta alati sellest printsipi kinni pidanud, kui pehmelt väljendada. Ka see on kindlasti tekitanud karuseid tundeid ja umbusku.

11:59 Aseesimees Jüri Ratas

Marianne Mikko, palun!

12:00 Marianne Mikko

Suur tänu! Ma siiski arvan, et me kuulume kodanikuühiskonna mõttes pigem postkommunistlike riikide kui liberaalsete demokraatlike riikide hulka. Ma olen ainult pooleldi nõus teie mõttega, et selleks, et olukorda parandada, peaks koolides olema kodanikuõpetus paremal järjel jne. Ma väidan, et teine osa siin peaks olema ühiskondlik olemine tervikuna, nii et kodanik tunneks, et tema hääl ja mõtted on väärtustatud. Siit minu küsimus: mida te ministrina isiklikult olete ära teinud, et kodanikuühiskond Eesti Vabariigis juurduks? Ma tahaksin hea meelega kuulda paarist-kolmest teost, mis konkreetselt jutustavad sellest, et kodanikuühiskonna seisund on tänu teie tegevusele paranenud.

12:00 Regionaalminister Siim Valmar Kiisler

Aitäh! Mul oli mõni aeg tagasi EMSL-i eestvedamisel huvitav kohtumine Iraagi Kurdistani delegatsiooniga. Delegatsiooni liikmed küsisid minult, kuidas mina kui valitsuse liige saan kodanikuühiskonda juhtida. Ma ütlesin, et ma ei juhi, kodanikuühiskonda ei saa juhtida, see areneb ikka ise. Aga kui te küsite, mida võin ma välja tuua, siis arvan, et viimase aja ja ka minu ametisoleku aja suurim plusspoolele kantav asi on Kodanikuühiskonna Sihtkapitali käivitamine ja selle hea töö. Ma võin ette lugeda mitmeid programme, mida me KÜSK-i kaudu oleme ellu viinud. Igal juhul on tänu KÜSK-ile vabaühenduste võimekus selgelt kasvanud. Seda ei saa keegi eitada.

12:00 Aseesimees Jüri Ratas

Kaia Iva, palun!

12:00 Kaia Iva

Aitäh! Täna on palju räägitud koostööst ja kaasamisest, aga ka vastutusest. Kui me valmistasime ette tasuta kõrghariduse reformi, siis, julgen väita, kaasati kodanikuühiskonna esindusorganisatsioone väga palju. Selle musternäide oli vahest see, kuidas oma huvide eest seisid üliõpilased. Julgen ka väita, et kolmveerand üliõpilaste esindusorganisatsioonide ettepanekutest võeti arvesse. Mõnevõrra hämmingus olin ma siis, kui kuulsin üliõpilaste kategoorilist väidet, et nende ettepanekuid ei arvestatud. Siit minu küsimus: kuidas sulle tundub, kas kahepoolne koostöö areneb ka nõnda, et kodanikuühiskond ja vabakond tunnevad, et nende hääl ei ole mitte ainult piits ametniku või poliitiku turjal, vaid see tähendab ka vastutust?

12:00 Regionaalminister Siim Valmar Kiisler

Eks selle kaasamisega nii ole, et kui varem Eestis kurdeti, et ei kaasata, siis nüüd kurdetakse, et kaasatakse formaalselt ehk ei kaasata sisuliselt. Need ongi erinevad kaasamise staadiumid: üks asi on saata midagi kooskõlastamiseks ja arvamuse saamiseks, teine asi on korraldada konsultatsioone ja sisuliselt, avatult arutada, millised on võimalused partneri arvamust arvestada. Loomulikult eeldab see ka partneri vastutustundlikku käitumist. Ma ei söanda konkreetset näidet kommenteerida, sest olemata selle komisjoni liige ei oska ma hinnata, kui paljusid ettepanekuid arvestati ja kui paljusid mitte. Aga teiselt poolt peab mõistma, nagu ma ütlesin, et kuskil tuleb leida tasakaal ja see ei tähenda ainult ühe osapoole huvide täielikku arvestamist. Sellest peab ka teine pool aru saama. Siin küsiti enne Tarmo Jüristolt vastutuse kohta. Tegelikult on EKAK-is sõnastatud 11 eesmärki. Minu lemmikeesmärk nende hulgas on kodanike vastutustunde arendamine oma pere, kaaskodanike, kodukoha, riigi ja maailma ees. See ei tähenda ainult võimalust midagi nõuda, vaid see tähendab ka oma rolli ja iseenda vastutuse tajumist, mis peab sellega kaasas käima.

12:00 Aseesimees Jüri Ratas

Reet Roos, palun!

12:00 Reet Roos

Täna! Lugupeetud minister! Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni, millest täna siin on räägitud, tehti omal ajal kaua ja põhjalikult. Oli neid, kes arvasid, et isegi liiga kaua. Täna on see nüüd mõnda aega oma elu elanud. Kuidas teie arvates sellel kontseptsioonil üldiselt läinud on? Kas see vajab täiendamist või on seal kõik nii hästi kirjas, kui just vaja on?

12:00 Regionaalminister Siim Valmar Kiisler

Aitäh! Ma meelega täna tsiteerin siin EKAK-i, et selle dokumendi vastu rohkem huvi tekiks ja seda ka loetaks. Nagu ma algses sõnavõtus ütlesin, on see minu arust väga hea tekst, mis on koostatud juba päris tükk aega tagasi. Me oleme ühiskonnana selgelt liikunud nende eesmärkide, koostööpõhimõtete ja väärtuste poole. Võib-olla tundub praegu, et oi, mis nüüd on lahti läinud ja miks sellised meeled. Tegelikult ongi seda tahetud, et oleks osalusdemokraatia, võetaks sõna, osaletaks otsustusprotsessis. Ega selles midagi halba ei ole, vastupidi, seda ongi ju soovitud. Ma arvan, et EKAK-i uuendamise suurim väärtus oleks see, kui sellele dokumendile pööratakse rohkem tähelepanu, sellega tegeldaks ning loetaks veel kord läbi need põhimõtted, neid tsiteeritaks, kasutataks ja vaieldaks nende üle.

12:00 Aseesimees Jüri Ratas

Andres Jalak, palun!

12:00 Andres Jalak

Aitäh! Austatud minister! Erakonnad saavad päev-päevalt järjest rohkem hurjutada selle pärast, et neil on liiga palju raha, nad saavad liiga palju raha ja jumal teab, kuidas nad seda veel kasutavad. Milline on sinu arvamus kodanikuühiskonna organisatsioonide rahastamise kohta? Kas neil on olnud piisavalt vahendeid ja kuidas neid on kasutatud?

12:00 Regionaalminister Siim Valmar Kiisler

Mulle tundub, et neile, kes raha saavad, tundub alati, et seda on vähe, aga neile, kes raha annavad, tundub, et seda on palju. Mis puudutab kodanikuühenduste rahastamist, siis seal on mingid absorbeerimise piirid. Ei ole mõtet neid rahaga üle ujutada ja lootada, et kohe tuleb tulemus. Tulemus tuleb ikkagi järkjärgulise kasvamise ja arenguga. Neid arenguvõimalusi on olnud ja ka rahastamisvõimalusi on väga erinevaid olnud. Vabaühendused saavad raha väga mitmelt Eesti riigi eelarve realt. Ma ei hakka siin neid kõiki üles lugema, aga raha eraldatakse neile hasartmängumaksust, Euroopa struktuurifondidest ja ka sellest samast paljuräägitud KÜSK-ist. Kuid mulle teeb muret, et eelkõige pärast masu saabumist meie armsale kodumaale on rahastamine muutunud väga avaliku sektori keskseks. Me peame tõsiselt mõtlema sellele, kuidas kasvatada vabaühenduste võimekust saada rohkem raha erasektorist. Kui vabaühenduste rahastamises on väga suur osakaal avalikul sektoril, siis tekitab see paratamatult rohkem pingeid avalikus debatis ja ka erakondade rahastamise teemal tekib siis rohkem pingeid. Kui rahastamisallikad on mitmekesisemad, siis vabaühendused tunnevad ennast turvalisemalt, nad ei tunne ennast nii väga ohustatuna potentsiaalsest olukorrast, kui avalik sektor neid äkki enam endises mahus ei rahasta. Siis on debatt vabam ja ma arvan, et ka suhtumine erakondade rahastamisse rahumeelsem.

12:00 Aseesimees Jüri Ratas

Tarmo Tamm, palun!

12:00 Tarmo Tamm

Aitäh, hea juhataja! Härra minister! Sellel kevadel suleti Eestis teatavasti üheksa päästekomandot. Oli lootus, et nende asemele tekivad vabatahtlikud päästekomandod. Kuidas on see lootus täitunud ja mitu vabatahtlikku päästekomandot nende üheksa asemele on loodud?

12:00 Regionaalminister Siim Valmar Kiisler

Ei oska kindla arvuga vastata, sest ma ei ole selleks küsimuseks valmistunud. Aga ma tean, et järgmise aasta eelarve aruteludel on väga valusalt kõne all olnud lisavahendid just vabatahtlikuks tegevuseks päästevaldkonnas. Ma loodan, et need arutelud lõpevad edukalt ja me saame seda valdkonda täiendavalt toetada. Mis puudutab vabatahtlike komandode loomist, siis minule jäi mulje – võib-olla ma küll eksin –, et mitmed kohalikud liidrid ei olnud sisuliselt huvitatud vabatahtlike komandode käivitamisest, kuni oli vähegi lootust, et riiklik komando kohapeal säilib. Taheti tõestada, et vabatahtlik tegevus selles valdkonnas ja selles paigas ei ole lihtsalt võimalik ning sellepärast peaks kindlasti säilima riiklik komando. Nüüd, kui otsused on tehtud ja selles suhtes on rahu, et lähiaastatel, vähemalt minule teadaolevalt, rohkem muutusi ega sulgemisi ei tule, saavad ka vabatahtlikud oma tegevust üles ehitama ja seda vajadust katma hakata.

12:00 Aseesimees Jüri Ratas

Paul-Eerik Rummo, palun!

12:00 Paul-Eerik Rummo

Aitäh! Lugupeetud ettekandja! Kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon ja arengukavad käsitlevad riiki ja kodanikuühiskonda kui partnereid. On teada ühe partneri ehk riigi volitused ja see, kes riiki selles küsimuses esindab. Näiteks tänasel arutelul esindab riiki Riigikogu ja täitewõimu nimel esindate igapäevases tegevuses riiki teie. Kuidas on küsimus selle teise partneri – olgu nende partnerite suhe siis horisontaalne või vertikaalne, see ei ole oluline – esindatuse ja esindajate volitustega? Me olime siin tunnistajaks kummalisele olukorrale, kus selle teise võrdväarse partneri esindaja, konkreetne füüsiline isik, ei teadnud ka ise, keda ta esindab ja kuidas ta siia on sattunud. Kuidas need asjad on igapäevases tegevuses lahendatud?

12:00 Regionaalminister Siim Valmar Kiisler

Nagu ma ütlesin, EKAK-i ühiskomisjonis me lahendasime selle küsimuse lihtsalt konkursiga, kus kandideerisid mitmed vabaühendused. Aeg-ajalt kerkib üles teema, et ega n-ö partneri poolele ei ole tekkinud omalaadne eliit või hierarhia, kus omakorda keegi hakkab tundma, et see ei ole enam

osalusdemokraatia, vaid ta on sattunud kuhugi hierarhiasse. Ka seda laadi süüdistusi on olnud. Üldiselt on vabakond suutlik, mobiilne ja ka avalikult sõna võttes niivõrd aktiivne, et kui seda laadi olukord tekib, siis tekib ka kohe väga tugev kriitika ja need, kes on võtnud endale esindusfunktsiooni, reageerivad sellele kohe. See on kuidagi töö käigus lahenenud.

12:00 Aseesimees Jüri Ratas

Indrek Saar, palun!

12:00 Indrek Saar

Aitäh! Lugupeetud minister! Väikese mõttemõlgutusena teemal, mida üks või teine sõna meile tähendab ja kuidas me seda kasutame, tahan hetkeks tulla selle juurde, mida me peame silmas kaasamise all ja mida osalemise all. Kaasamisel on, mulle tundub, natukene selline maik man, et tõepoolest tuleb kaasata, kaasa lohistada, järele vedada, sestap on võib-olla osalemine see, mis kirjeldab täpsemini, mida kodanikuühiskond tegelikult ootab. Te kirjeldasite uuringut, mille tulemustest ilmnes, et viimase viie aasta jooksul ei ole reaalselt osalevate inimeste protsent mitte kriipsu võrragi suurenenud. On ilmselt kokkusattumus, et niisama kaua olete teie olnud seda valdkonda kureeriv minister. Minu küsimus: millised on edukamad näited ettepanekute kohta, mida te olete valitsuses esitanud ja millega te olete provotseerinud reaalset osalemist ning mida teie kolleegid on rakendanud? Kus on nende tulemusi juba näha?

12:00 Regionaalminister Siim Valmar Kiisler

Provotseerimisega pole me tegelnud, küll aga oleme koputanud kolleegide südametunnistusele ja kutsunud ministeeriume üles, et kõigis neis oleks olemas kaasamiskoordinaator. Kindlasti on ministeeriumi kaasamiskoordinaatorid üleminekuperioodi lahendus. Nagu ma ütlesin, kaasamisega peab igaüks tegelema igapäevatööna, aga niikaua, kui on näha, et kaasamist on vähe, on oluline, et riigiasutuses konkreetne inimene või inimesed vastutaks kaasamise eest.

12:00 Aseesimees Jüri Ratas

Austatud minister, ma tänan teid ettekande ja vastuste eest! Palun ettekandeks Riigikogu kõnetooli põhiseaduskomisjoni esimehe Rait Maruste!

12:00 Rait Maruste

Austatud juhataja, lugupeetud Riigikogu liikmed ja kodanikuühiskonna esindajad! Näib olevat sümboolne ja tähenduslik, et ajal, kui möödub kaksikümmend aastat ehk üks inimpõlv Eesti omariikluse ja riigiinstitutsioonide taastamisest, oleme suunanud fookuse sellele, kuidas rahvast rohkem kaasata ja osalusdemokraatiat tõhusamaks muuta.

Oma jutu sisulist osa pean aga paraku alustama selgitusega. Kuna kuni eilse tööpäeva lõpuni polnud mulle kättesaadav härra Jüristo tänase ettekande tekst, siis ei saa ma temaga diskussiooni astuda, tema tõstatatud küsimustele vastata ega temaga dialoogi pidada, vaid pean monoloogina rääkima sellest, mida ma ise ja minu juhitud komisjon vajalikuks ja õigeks on pidanud.

Kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni võttis Riigikogu vastu 12. detsembril 2002. aastal, peaaegu kümme aastat tagasi. Pole kahtlust, et selle kümne aasta jooksul oleme nii demokraatias kui ka tehnoloogias teinud läbi suure ja kiire arengu. Ilma kahtluseta vajame senise arengu kriitilist hindamist ja mõtestamist ning uute eesmärkide seadmist, samuti on vaja leida tõhusamaid töövorme. Seda mitte ainult sellepärast, et nimetatud kontseptsiooni viimane lõik kohustab parlamenti seda teemat üle kahe aasta olulise tähtsusega riikliku küsimusena arutama. See on üldse meie elu oluline küsimus.

Kodanikuühiskonna ehk *civil society* all mõistetakse maailmas veidi erinevaid asju, kuid EKAK-i järgi mõistetakse selle all "inimeste omaalgatuslikku koostööd oma huvide järgimiseks ning avalike asjade arutamises ja otsustamises osalemiseks, samuti seda koostööd võimaldavaid ühendusi, võrgustikke ja institutsioone". Vabaühendused tunnustavad – vähemalt oma eetikakoodeksi põhjal – mõtteviiside erinevust ning ühenduste ja nende eesmärkide mitmekesisust. Vabaühenduste koostöö, sh koostöö erakondadest vabaühendustega ehk suurte MTÜ-dega, põhineb heatahtlikul partnerlusel, vastastikusel lugupidamisel ja tunnustamisel.

Selleks et ühiskond toimiks normaalselt ja demokraatlikult ning ühiskonnaliikmed vastastikku

rahuldaval viisil läbi saaksid, on vaja kolme olulist eeldust. Esiteks, suutlikku ja tõhusat avalikku sektorit, teiseks, tugevat äri sektorit, kolmandaks, aktiivset kolmandat sektorit ehk nn vabakonda, nagu meil viimasel ajal tavaks on olnud rääkida. Ei vaja ülerõhutamist, et ükski neist ei saa toimida ilma teiseta, teise arvel, teist kõrvale tõrjudes või temaga konfrontatsioonis olles. Üks ei saa läbi teiseta. Demokraatia lahutamatu osa on oskus koos toimida, üksteise rolli ja vastutust adekvaatselt tajudes.

Eestis on hinnanguliselt 35 000 MTÜ-d, sihtasutust, seltsingut. Viimaste täpsem arv on selgusetu, sest seltsingute õiguslik regulatsioon on väga üldine ja nad ei vaja tingimata õiguslikku registreerimist. Eesti kodanikuühiskond, selle organiseeritus ja teadlikkus on teinud läbi märkimisväärse arengu ning väärib igati tunnustamist. Vabaühendused annavad tööd umbes 4–5%-le töajulisest elanikkonnast.

Rahandusministeeriumi andmetel eraldati möödunud aastal seitse miljonit eurot MTÜ-dele otsetoetusteks ning kokku võisid nad esitada taotlusi 67 miljonile eurole mitmesuguste projektide, programmide ja tegevuste jaoks. Taotluste rahastus tuli ja tuleb väga mitmesugustest allikatest Eestis ja väljaspool Eestit. 2008. aastal alustas tegevust Kodanikuühiskonna Sihtkapital ja tegi seda edukalt.

Toon esile kolm aspekti. Esiteks, EKAK-i järgi on kodanikuühiskonna üks eesmärk inimeste omaalgatuslik koostöö oma huvide järgimiseks. Rõhutan: oma huvide järgimiseks. Teiseks, vabaühendused annavad tööd umbes 4–5%-le töajulisest elanikkonnast. Kolmandaks, möödunud aastal oli neil kasutada seitse miljonit eurot otsetoetustena ning taotluste abil oli võimalik saada 67 miljonit eurot mitmesugustest finantseerimisallikatest. Mõõngem, et see on oma huvide esindamiseks vägagi märkimisväärne avaliku raha hulk, mille kasutamise üle otsustab vabakond ise, ning selle kasutamise reeglid on märksa liberaalsemad kui avalikus sektoris. Usun, et suurema vabaduse jätmine selles on taotluslik. See on oluline selleks, et kodanikuühiskond tunneks, et ta on vastutustundlik ning teda usaldatakse. Lõppkokkuvõttes tuleb ühiskonnale tervikuna kasuks, kui inimesed tunnevad end vastutavana ja käituvad sellest lähtudes.

Tõsi, see raha on mõeldud ka avalike asjade arutamises ja otsustamises osalemiseks. Sellest tahan lähemalt rääkida. Võib vajada lähemat selgitust, mida tähendab avalike asjade arutamises ja otsustamises osalemine.

Kui vaadata väga laias pildis, siis me kõik – vabakondadesse kuuluvad inimesed, erakondade liikmed, avalikud teenistujad ja äriinimesed – oleme kodanikud, ühiskonnaliikmed. Me kõik kokku oleme omas mõttes kodanikuühiskond. Meil kõigil on oma huvid, eesmärgid, õigused ja kohustused, igaüks omas segmendis. Me kanname vastutust oma riigi, rahva ning põhiseaduse ees. Sellest tulenevalt pole alust vastandada üht sektorit teisele, olla konfrontatsioonis või käsitleda üksteist vaenulikult.

Ei saa mööda vaadata sellest, et riigivõim on usaldusväärne ja suurema legitiimsusega, tema otsused läbikaalutumad ja rohkemate inimeste huvidele-ootustele vastavad, kui ta kuulab ära kõik, keda otsus puudutab ja kellel asja kohta midagi öelda on. Kodanikuühiskond on üks kanal, keskkond, kus ühiskonnaliikmed saavad kokku ja iseorganiseerumise korras vaidlevad, väljendavad oma arusaamu ja ootusi ühiskonna asjade suhtes. Arusaamad ja otsustused on kaalukad ja usaldusväärsed ainult siis, kui toimib demokraatlik informeerimise ja kaasamise protsess ka kodanikuühiskonna sees, kui arutlus ei taandu üksikute kõvasõnaliste liidrite egotripiks. Kuid ka siis, kui sisedemokraatia toimib hästi, ei saa me unustada, et konkreetne MTÜ või MTÜ-d või isegi katusorganisatsioon on üks, kuid kaugeltki mitte ainus ühiskonna segment või huvigrupp. On ka teisi, kes samuti tuleb ära kuulata ja kellel on õigus oma arvamus välja öelda. Seejuures võib nende seisukoht olla vastuolus kodanikuühiskonna teiste liikmete või teistes sektorites väljendatuga. Kuid paratamatus on see, et võimuvastutuse kandja peab lõpuks ettepanekute paljususest hoolimata tegema ühe otsustuse.

Tahan väita, et õigus osaleda ja olla ära kuulatud ei tähenda veel seda, et tuleb teha just nii, nagu üks osapool soovib. Teisisõnu, üks osapool ei või otsust dikteerida või tema omast erinevat otsust maha teha. Usun muu hulgas, et korralikud lobitöö tegemise reeglid aitaksid meid edaspidi parema üksteisemõistmiseni.

Teiseks tahan osutada tänapäeva tehnoloogiast tulenevale probleemile arvamuste väljendamisel ja edastamisel. Oleme üle elanud olukorra, kus Riigikokku lähetati kopeerimis- ja kleepimismeetodil ühte lakoonilist arvamust kümnete, isegi sadade viisi. Leian, et see ei ole sobiv viis sisuliselt arutleda ega argumenteerida. Kodanikuühiskonna katusorganisatsioonid peaksid võtma endale rolli ja vastutuse, et organisatsiooni sees oma liikmete arvamused üldistada ja kujundada ühtseks dokumendiks, ühtlasi ära näidates, kes avaldas arvamust ja kuidas kokkuvõtte sündis. See ei ole kapriis, vaid üksteist austav ja arvestav viis ühise asja ajamisel, sest mõlemad, nii võimukandjad, keda praegu esindab Riigikogu, kui ka vaba ühiskond kasutavad oma töös avalikku raha ja lõppkokkuvõttes ajavad nad ühte asja.

Kolmandaks, me oleme tänase kokkusaamise ja arutluse formaati kasutanud juba mõnda aega – kümme aastat. Me räägime EKAK-ist komisjonis ja suures saalis üldiselt. Kaldun arvama, et see formaat on sellisel kujul ammendumas. Esiteks on kodanikuühiskond end tõestanud ja see on välja arendatud, see on saanud ühiskonna lahutamatuks ja tunnustatud osaks ning puudub vajadus veel ja veel üksteist selle vajalikkuses ja tähtsuses veenda. On tulnud aeg fookustada üksikutele teemadele, et olla konkreetsem ja produktiivsem, mis parlamendi tasemel tähendab vahetut koostööd ühe või teise Riigikogu komisjoniga, sõltuvalt kokkulepitud teemast. Kõik Riigikogu tööga kursis olijad teavad, et suur saal ei paku sisuliseks diskussiooniks ega koostöökõige sobivamaid võimalusi, aga tõhus produktiivne koostöö peaks olema see, mida mõlemad osapooled taotlevad. Eestis jagub probleeme, mida koos arutada. Tänan!

12:00 Aseesimees Jüri Ratas

Austatud ettekandja, ma tänan teid! Teile on küsimusi. Aivar Kokk, palun!

12:00 Aivar Kokk

Hea juhataja! Hea ettekandja! Täna on pikalt räägitud senise kodanikuühiskonna plussidest ja miinustest. Aga mida sa arvad, milliseks võiks tulevikus kujuneda kodanikuühiskonna areng?

12:00 Rait Maruste

Hea küsija! See on ennekõike kodanikuühiskonna otsustada, mida ja kuidas nad tahavad teha. Ma usun, et kodanikuühiskond, nagu me seda täna teame ja tunneme, on tulnud, et jääda. See on ühiskonna loomulik ja paratamatu osa. On aga päevselge, et see teeb läbi arengut, nagu teeb läbi arengut ka ühiskond, mis pidevalt teiseneb. Nii et mina jätaaksin selle küsimuse nende inimeste otsustada ega hakkaks neile ette ütleva, mida nad peaksid tegema ja kuhupoole arenema.

12:00 Aseesimees Jüri Ratas

Helmen Kütt, palun!

12:00 Helmen Kütt

Tänan! Lugupeetud ettekandja! Minu küsimusele te tegelikult ettekande lõpus juba vastasite. Mulle tundub ka, et see formaat, kui iga kahe aasta tagant lihtsalt kuulatakse ettekannet ja siis arutatakse, on oma aja ära elanud. Mul ei olegi nagu küsimus, ma lihtsalt väga toetan seda mõtet, et see arutelu võiks toimuda tunduvalt sagedamini, mitte iga kahe aasta tagant, sest need inimesed, kes täna ka siin on esinenud, teevad väga head tööd.

12:00 Rait Maruste

Ma olen teiega nõus. Ilmselt lisaks sellele, millest te rääkisite, me peaksime fookustama üksikutele teemadele, kas siis haridusele, keskkonnale või mingile kolmandale, neljandale või viiendale teemale. Aga kui lihtsalt üksteist veel kord üldiselt veenda, siis see ei vii meid väga palju edasi.

12:00 Aseesimees Jüri Ratas

Neeme Suur, palun!

12:00 Neeme Suur

Aitäh, härra juhataja! Lugupeetud ettekandja! Tallinna Ülikool tegi aastatel 2009–2010 ühe uurimuse, mis käsitles väljaspool Eestit töötavaid inimesi ja nende sotsiaalseid võrgustikke ning ka Eestis töötavaid võõrriikide kodanikke ja nende sotsiaalseid võrgustikke. Nagu me teame, kodanikuühiskond põhineb eelkõige sotsiaalvõrgustikel. See uuring tõi välja, et inimesed, kes töötavad teisel pool piiri, kaotavad oma eelmise sotsiaalse võrgustiku ja neil on väga raske ka uut sotsiaalset võrgustikku luua. Nad jäävad n-ö vahepeale. Me teame, et väga paljud inimesed töötavad väljaspool Eestit ja see arv aina suureneb. Kas teile teadaolevalt on kodanikuühiskonna seisukohalt olnud arutelusid või ajurünnakuid sellel teemal, kuidas hoida neid inimesi meie sotsiaalses võrgustikus või kuidas neid hoida kodanikuühiskonna liikmetena? Kas selles suunas on mingisugust tööd olnud?

12:01 Rait Maruste

Hea küsija! Mina ei pea ennast selle valdkonnaga väga hästi kursis olevaks inimeseks, aga seda, millest te räägite, võrgustike ühildumist ja võrgus olemist, peaksime kindlasti arutama edaspidi näiteks Riigikogu tasandil ja siis kodanikuühiskonna tasandil. Aga see ei ole suure saali teema ja ma ei oska teile niimoodi käigult vastata. Kuid ma tajun, et see on oluline probleem.

12:01 Aseesimees Jüri Ratas

Indrek Saar, palun!

12:01 Indrek Saar

Aitäh! Hea ettekandja! Ma tänan väga konkreetsete ettepanekute eest, kuigi mitte kõigiga neist ei ole minul isiklikult võib-olla põhjust nõustuda. Aga need olid vähemalt väga selged ettepanekud ja diskussioon saab kindlasti jätkuda. Ma tahtsin küsida, kuidas sa põhiseaduskomisjoni esimehena kommenteerid praegust olukorda. Natuke rohkem kui aasta tagasi, 2011. aasta suvel, teatas värske justiitsminister Kristen Michal, et õigusloome arengusuundadest tulenevalt tahab ta hea seista hea õigusloometava rakendamise eest, mis on üks osa osalusedemokraatiast ja kaasamisest. Sellele on järgnenud peaministri avaldused ACTA teemal, rahandusministri mitmekülgsed avaldused EFSF-i ja ESM-i teemal, töötuskindlustusmakse muutmine väga selgelt ühe poole veendumustest tulenevalt jne. Mis juhtus Kristen Michaliga? Kuhu on jäänud soov head õigusloometava rakendada ja kaasata?

12:01 Rait Maruste

Hea küsija! Mina ei ole see inimene, kes Kristen Michali eest räägib. Kui põhiseaduskomisjoni tuleb mingi eelnõu, mis oluliselt puudutab rahvast või kodanikuühiskonda, siis me püüame ikka küsida rahva käest. Viimasena võin ära märkida sellesama erakondade rahastamise teema. Me pöördusime paljude arvamusi liidrite ja institutsioonide poole, sh kodanikuühiskonna esindajate poole, et nad esitaksid oma arvamuse, mida nad ka tegid. Me püüame need läbi vaadata ja leida neile mingisuguse ühise nimetaja. Aga ministeeriumi eest mina siin paraku rääkida ei saa.

12:01 Aseesimees Jüri Ratas

Igor Gräzin, palun!

12:01 Igor Gräzin

Hea ettekandja! Ma olen sinuga täiesti nõus, et kodanikuühiskonda, vabakonda ja Riigikogu vastandada ei saa, seda enam, et kindlasti on vähemalt kaks kolmandikku Riigikogust vabakonna üks aktiivsem osa. Tegelikult istub siin väljaspool igasugust kahtlust vabakond, vähemalt vabakonna suurem või, ütleme, aktiivsem osa. Aga nüüd kerkib üles üks teine küsimus. Ma küsin kui jurist juristilt. Vabaühenduste definitsioonis on sees, et nad esindavad mingisuguseid oma huve, need võivad olla vaated või muud sellised asjad. Siit tekib küsimus, kuidas seostada kodanikuühiskonna struktuuride olemasolu väljaspool parlamenti. Siin on üks osa kodanikuühiskonnast, seal aga on teine. Kuidas seda seostada lobeerimispraktikaga? Lobigrupil on spetsiifilised õigused. Kas see puudutab kõiki või mitte? Näiteks olen mina vabakonna esindaja, aga ma ei saa olla lobist.

12:01 Rait Maruste

Vabakond või kodanikuühiskond koosneb väga erinevatest grupeeringutest ja seda ei saagi mingisugusele süstemaatikale allutada ega väga hierarhiseerida. Ma kujutan ette, küll võib-olla natuke fabuleerides, et lobireeglid ei peaks käima mitte ainult äri sektori kohta, vaid ka vabaühenduste kohta, sest vabaühendused võivad teinekord esindada ka teatud ärilisi huve. Mis iganes printsiibil nad organiseeritud on või mis iganes huve nad taotleavad, aga reeglid, selleks et tuua oma sõnum seadusandja ette, peaksid olema kõigile ühised. Ma usun, et eelseisval ajal ongi meie üks suuremad ülesandeid lobireeglite läbitöötamine, nende kooskõlastamine ja kehtestamine. See muudaks oma huvide esindamise võrdsematel alustel olevaks, selgemaks ning läbinähtavaks.

12:01 Aseesimees Jüri Ratas

Arto Aas, palun!

12:01 Arto Aas

Aitäh! Erakondade rahastamise kohta on kõlanud süüdistused (eriti värvikalt kõlasid need DASA-de debati ajal), et riik ja poliitikud ei toeta vabakonda ning krahmavad kogu raha iseendale. Need on olnud äärmiselt teravates toonides süüdistused. Äkki sa kordad neid summasid, mis mahus Eestis vabaühendusi riigieelarvest toetatakse, ja ütled, kas võrdluses DASA-dega on see suur või väike summa?

12:01 Rait Maruste

Ma ütlesin need andmed Rahandusministeeriumist saadud informatsioonist lähtudes: seitse miljonit eurot tuleb otsetoetustena ja 67 miljonit eurot on ette nähtud mitmesugusteks projektideks, programmideks ja tegevusteks. Viimasel juhul tuleb rahastus nii Eestis kui ka väljaspool Eestit asuvatest allikatest. Nagu te mäletate, saavad erakonnad riigieelarvest teatud hulga raha. DASA-de jaoks oli ette nähtud 900 000 eurot. Selle summa üle võib vaielda, raha kutsub alati esile vaidlusi, kuid ma usun, et DASA-d iseenesest on õige idee. Kui me vaatame, millest Eestis rohkem puudu on, kas sõnakatest inimestest või teatud doktriinist, ideoloogiast, maailmavaatest, siis minu arvates on rohkem puudu sellest, et erakonnad ja nende esindajad järgiksid teatud ideoloogiat, doktriini, maailmavaadet, mis suunaks nende käitumist ja mille tõttu nende käitumine oleks rohkem ettearvatu. Kui see osa on nõrgemini läbi töötatud, siis saavad otsustavaks ühed isikud ja nende ambitsioonid või päevaprobleemid ning ühiskond ei ole võib-olla nii stabiilne, kui ta võiks olla.

12:01 Aseesimees Jüri Ratas

Tõnis Lukas, palun!

12:01 Tõnis Lukas

Aitäh, austatud juhataja! Lugupeetud komisjoni esimees! Üks küsimuse esitaja avaldas arvamust, et erakonnad ongi mittetulundusühingud, peaaegu seltsid, et me räägime erakondade puhul samalaadsetest ühendustest, nagu me arvame n-ö vabaühenduste hulka kuuluvat. Kas see regulatsioon, mis erakondi siiski teiste hulgast eristab, on juriidiliselt piisav, et öelda, et erakonnad ei ole tavalised mittetulundusühingud ega kuulu samasse ritta, või on sinu meelest õiguslikult tegemist siiski mittetulundusühingute ühe erivariandiga?

12:01 Rait Maruste

Täna! Sisuliselt on need üks ja seesama asi. Vahe ei ole mitte kvalitatiivne, vaid kvantitatiivne. Erakond on suure liikmete arvuga, organiseeritud ja reguleeritud. Selles mõttes on see mittetulundusühingu, nagu sina nimetasid, erivariant. Muud erinevust peale kvantitatiivse ma ei näe.

12:01 Aseesimees Jüri Ratas

Austatud ettekandja, ma tänan teid ettekande ja vastuste eest! Rohkem küsimusi ei ole. Head ametikaaslased, avan läbirääkimised. Ma palun, et kõigepealt kõneleksid fraktsioonide esindajad! Ma palun Riigikogu kõnetooli Eesti Keskerakonna fraktsiooni esindaja Aadu Musta!

12:01 Aadu Must

Lugupeetud juhataja! Head kolleegid! Me oleme väga rikkad, vähemalt oma kogemuste ja traditsioonide poolest. Sellistel traditsioonidel, mida nüüd propageeritakse kui kodanikuühiskonna atribuute, on olnud väga oluline osa kogu meie ajaloos. Üht-teist sellest traditsioonist on erinevate riigikordade ajal ikka üles ka leitud. Näiteks võiks tuua Eesti hea talgutraditsiooni, mis mõnikord on küll kuulutatud mingiks väga uueks algatuseks.

Eesti rahvuskultuuri võimas arengumootor on olnud mitmesugused kodanikuühendused. Lähemalt räägib sellest ilmeka pealkirjaga raamat "Seltsid ja ühiskonna muutumine: talupojaühiskonnast rahvusriigini". Kodanikuühiskond ei saa olla mingi üleriigiline institutsioon, vaid ühenduste viljaka koostöö keskkond. Selles peab eluruumi olema mitmesugustel vabaühendustel, seltsidel, ühingutel, mõttekaaslaste või koguni hobikaaslaste ühendustel ja kogudustel.

Kodanikuühiskond on seotud kodanikualgatusega, konkreetsete inimeste ja konkreetsete kohtadega. Ehkki näiteks Tartu Linnavolikogus istuvad väga targad inimesed, tuleb mõnikord välja, et terves hulgas Supilinna arengu küsimustes on tark nõu küsida just Supilinna Seltsilt, sest mida lähemal tegelikule

elule otsused tehakse, seda odavamad ja otstarbekamad need on. Need on palju odavamad kui siis, kui otsustamine delegeerida pealinna või näiteks meie kujuneva ühisriigi pealinna Brüsselisse.

Aga kodanikuühiskonna nurgakivi – nii räägivad meile Euroopa kolleegid ja targad raamatud – on kohalik omavalitsus, seda ka Eestis, nii oli ajaloo ja nii on täna. Eesti riiklik iseseisvus oleks üldse mõeldamatu meie rahva eelneva poolesaja-aastase omavalitsuskogemusest. Just omavalitsuses õpiti ära, mis on poliitika, mis on demokraatia, mis on demagoogia, mida tähendab maksustamine, mida eelarve, mis asi on enamus või vähemus, mis asjad on kompromissid. Poliitikud teavad, et eri võimude, sh seadusandliku ja täidesaatva võimu, aga ka kohaliku omavalitsuse ja keskvõimu vahel eksisteerib paratamatult vastasseis ja teatud rivaliteetki. Vaat siit need Eesti omapärad algavadki!

Tori põrgu mütoloogias, mis on ammendamatu poliititehnoloogiate kogemuste kogu, on keskne tegelane vanatühi. Kui tema käest küsiti, mida teha siis, kui poisivolask on juba suur, aga lugeda ei oska, soovitas vanatühi ruttu uue lapse teha, sest nii on meeldivam ja ehk oskab see uus laps kohe lugeda. Umbes nii üritame meie kodanikuühiskonda arendada: puutüvest ei räägi, aga lehtedest ja ehetest meeldib meile rääkida küll. Selle asemel et kodanikuühiskonna alusmüür korda teha, räägime sellest, kuidas tuleb keegi ja lisaks oma tööle ka teiste tegemata töö kohe ilusasti ära teeb. Kuni me räägime, et kohalikud omavalitsused ei ole piisavalt pädevad ja seal on halvad inimesed, mistõttu nende pädevust tuleks kärpida või ülesanded kellelegi teisele anda, seni saame rääkida ainult ilma vundamendita kodanikuühiskonna ehitamisest.

Kodanikuühiskonna oluline tunnusjoon on see, et välditakse kodaniku võõrandumist riigist ning luuakse võimalused tema loominguks initsiatiivi kaasamiseks ühiskonnaelu korraldamisse. Kodanikuühiskonna ehitamisele pürgivas Euroopa Liidus püütakse keskvalitsuse ja kohaliku omavalitsuse vastuoludest üle saada ja nende koostööst sünergiat leida sellega, et riik ja kohalikud omavalitsused ei ole teineteisega ülemuse ja alamuse, vaid partnerite positsioonis. Seadusandja hoolitseb aga selle eest, et kohalikel omavalitsustel oleks oma ülesannete täitmiseks piisav ja keskvõimu suvast sõltumatu tulubaas. Muide, mulle isiklikult õpetas neid lihtsaid tõdesid omaaegne Tartu linnapea Andrus Ansip.

Eestis on selle partnerluse koha peal praegu paraku mingid kummalised sündroomid. Kirjanduses kasutatakse mõne vapra poliitiku kohta sellist mõistet nagu "hiire sündroom". Selle skeemi peategelaseks on hiir, kelle jaoks ei ole kassist võimsamat ega hirksamat looma. Sellepärast teeb ta kõik täpselt vastupidi sellele, mis kassile meeldiks. Nii käitub usub ta ise, et käitub täiesti sõltumatult, eriti kassist. Eesti poliitikas teinud see naljakas lugu juba aastaid tagasi Savisaare sündroomiks, mis tähendab seda, et valitsev koalitsioon peab mitmeid seadusi – tuletage meelde kas või kuulsat soolise võrdõiguslikkuse seadust – ümber tegema täpselt nii, et see jumala eest kassile ei meeldiks. Meie ministrid on sellesse rolli nii hästi sisse elanud, et isegi kui nad vastavad mõne Kagu-Eesti paiga arengutega seotud küsimustele, ei kuule te mitte seda, kuidas on lood Rāpinas, mille kohta küsiti, vaid Tallinnas.

12:01 Aseesimees Jüri Ratas

Austatud ettekandja, kas te soovite aega juurde? Kolm minutit.

12:01 Aadu Must

Aitäh! Halvem on see, et kui Keskerakond, Tallinn, Savisaar ja kohalik omavalitsus kipuvad kellegi arvates sünonüümid olema, siis see takistab kohaliku omavalitsuse ja ka kodanikuühiskonna arendamist.

On veel üks probleem, millega kodanikuühiskonna rajajad peavad kokku puutuma. See on rahvusküsimus. Ajalimiit lubab mul seda vaid riivata, aga ma siiski mainin ära ühe joone. Kahe maailmasõja vahel domineeris kõikides Euroopa riikides põhirahvuse apoloogia, mille paratamatu osa oli mõningane üleolekutunne rahvusvähemuste ja tavaliselt ka naaberrahvaste suhtes.

Kodanikuühiskond, mille poole Euroopa Liit jõuliselt püüdleb, ei sea seevastu esikohale mitte rahvuse, vaid riigi lojaalse kodaniku, sõltumata tema rahvusest või nahavärvist. Kui ma ühel esinemisel seda aspekti mainisin, ei saanud ühe siin saalis esindatud erakonna esindaja mainimata jätta, et ma olen liiga palju Moskva televisiooni vaadanud. Aga teate, mina rääkisin Euroopa Liidu dokumentidest.

Kui keegi märkas, et midagi sellest jutust, mida ma täna rääkisin, tuli tuttav ette, siis, tõepoolest, vanatühjast rääkisin ma juba 2007. aastal sellesamas saalis sellesama küsimuse arutelul. Aga teate, midagi olulist ju muutunud ei ole. Kodanikuühiskonna rajamiseni on meil pikk tee käia. Meil on selle jaoks rikas ajalooline kogemus, targad naised ja mehed parlamendis, omavalitsustes ja kogu

ühiskonnas, kes oskavad õppida nii enda kui ka teiste edu- ja kadulugudest. Teadagi, loll õpib ainult oma vigadest, kui üldse õpib, tark seevastu ka teiste omadest ja ajaloost.

Jõudu kõigile, kes kodanikuühiskonna loomisele mõistuse ja jõuga kaasa aitavad! Kindlasti liigume soovitud eesmärgi suunas! Aitäh!

12:01 Aseesimees Jüri Ratas

Aitäh! Palun Riigikogu kõnetooli Isamaa ja Res Publica Liidu fraktsiooni esindaja Priit Sibula!

12:01 Priit Sibul

Austatud istungi juhataja! Kolleegid! Minister! Külalised! Meile meeldib rääkida edust ja imetleda oma naba. Ometi tuleb tunnistada, et on palju valdkondi, kus enamik edust seisab alles ees ja tehtud on vähe. Ka täna kõne all olev valdkond on üks selline, kus edusammud alles ees seisavad, ja siin tuleb võib-olla mitte edusammud, vaid mõned lihtsamad asjad uuesti sõnastada. Minu arvates on kõige parem näide selle kohta see, kuidas kuus ja pool minutit arutati, kas meie ees kõneleja esindab kedagi, ja kui, siis keda ta täpselt esindab, jne. Sellest, mida ta rääkis, sain mina täieliku kindluse, et inimene esindas nii mind kui ka paljusid teisi vabaühenduste esindajaid, ja mul mingeid probleeme ei olnud. Ma arvan, et siin ei pea esinema ainult institutsioonide esindajad, aga eks see ole rohkem juba meie töökorra küsimus.

Vabaühenduste elujõulisuse hindamise indeksi põhjal on Eesti Kesk- ja Ida-Euroopa riikidest kõige paremate näitajatega. Kui seda hinnata skaalal 1–7, kus 1 tähistab kõige paremat tulemust ja 7 kõige halvemat, siis Eesti näitaja on 2, Lätil 2,7 ja Leedul 2,8. Kuigi tegemist on enesehinnanguga ja eestlastele meeldib olla kõiksugu tabelite tipus, midagi see uuring siiski peegeldab. Lisaks hindavad ühendused loomulikult ka iseennast.

Aga selleks, et edu saavutada, on vaja sihte ja tegutsemist. See on valdkond, kus me ise saame palju ära teha, nii igaüks isiklikult kui ka erakonnad. Erakonnad saavad siin olla ja peaksid olema eestvedaja rollis, aga mitte domineerima. See võib-olla ongi senine suurim probleem. Kodanikuühiskond ei sirgu ülevalt alla, nii nagu ei sirgu ülevalt alla ka ükski teine asi siin maailmas. Kõik kasvab ikka alt üles. Kuid selleks, et midagi saaks kasvada, on vaja kasvamist toetavat elukeskkonda. Ilma sellise keskkonnata hukub ka kõige sitkem bakter.

Olgu öeldud, et mina usun erakondade poolt veetavasse ühiskonnakorraldusse ja demokraatiasse. See roll saab olla oluline ja laitmatu vaid juhul, kui erakonnad on avatud, valmis kuulama ja arvestama. Siin on erakondadel võimalik end kindlasti parandada ja õppida teistelt kolmanda sektori organisatsioonidelt. Praegu aga tundub mulle, et koostöö asemel on pigem kujunenud vastasseis. See ei vii meid sugugi edasi ega paranda olukorda mitte kuidagi.

Ma näen siin kahte peamist põhjust. Esimene põhjus on tõenäoliselt ebavõrdsus või see, et paljudele tundub, nagu valitseks rahastamisel ebaõiglus, nagu erakonnad oleksid teiste kolmanda sektori organisatsioonidega võrreldes rahaliselt paremas seisus ja stabiilsemalt rahastatud. Aga ma juba ütlesin, et ma pean seda ühelt poolt põhjendatuks, arvestades erakondade rolli. Teine põhjus on see, et ülejäänud organisatsioonid on kokku kutsutud erinevatel põhjustel. Võime jagada need põhjused laias laastus kaheks. Ühed organisatsioonid on ellu kutsutud selleks, et realiseerida asutajate erahuve. Ma arvan, et siin ei ole avalikkusel vaja väga palju täiendavalt panustada. Teised organisatsioonid on aga asutatud mõne avaliku probleemi lahendamiseks või idee elluviimiseks. Nende puhul on lisapanustamine kindlasti põhjendatud.

Kuid siiski on ühendustel vaja vabadust ja piisavalt turvalisust. Riik peab tagama küllaldase rahastuse ja vajaliku õiguskeskkonna, et ühendused saaksid kestlikult tegutseda. Euroopa sotsiaaluuringu 2010. aasta andmetel on viimase 12 kuu jooksul mõnes muus organisatsioonis või ühingus töötanud 5,9% Eesti elanikest. Soomes on see näitaja 38,8%, Lätis ja Leedus 2008. aasta andmete põhjal vastavalt 3% ja 4,7%.

Palun lisaiega!

12:01 Aseesimees Jüri Ratas

Kolm minutit.

12:01 Priit Sibul

Teine probleem rahastamise kõrval, tundub mulle, on hirm. Me kipume olema enesekesksed ning nii mõnelgi korral, kui meile pakutakse abikätt, siis kahtlustame, et tegemist on uue tulija ja konkurendiga, kes tahab meie eest kas mõnda ideed või head tegevust ära napsata. Ärgem olgem nii paranoilised! Eesti demokraatlik kultuur on alles arenemisjärgus. Me peaksime rohkem tähelepanu pöörama kodanikuharidusele ja kriitilise mõtlemisega kodanike kasvatamisele. Selleks, nii nagu juba eespool korra öeldud, tuleks õpetada ka ühiskonnaõpetuse õpetajaid, et koolides ei annaks ühiskonnaõpetust ainult ajalooõpetajad, vaid inimesed, kes sellele ainele täielikult pühenduda saaksid. Samas peame õppima üksteist austama, kuulama ja koostööd tegema. Kodanikuharidust antakse nii koolis kui ka kodanikuühendustes. Viimati nimetatud peaksid olema demokraatia kooliks. Kuid kuna viimastel aastatel ei ole nendesse väga palju uusi liikmeid tulnud, peaksime uurima, kas ühendustevälistes kodanikualgatuslikes tegevustes, näiteks võrgustikud jms, toimub demokraatlike väärtuste ja praktikate õppimine, juurutamine ja juurdumine.

Mina omalt poolt kodanikuühiskonna toetusrühma eestvedajana võin öelda, et Riigikogu kodanikuühiskonna toetusrühma paremad päevad seisavad kindlasti veel ees ja meie tegutsemine tulevikus on aktiivsem, kui on olnud siamaani. Soovin meile kõigile tõsiseid arutelusid, rääkimist, aga ennekõike kuulamist ja arvestamist! Palju edu meile!

12:01 Aseesimees Laine Randjärv

Suur tänu! Ma palun järgmisena kõnetooli Eiki Nestori Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni esindajana!

12:01 Eiki Nestor

Austatud juhataja! Kuna ma lähen kindlasti selle teemaga hoogu, siis palun lisaiega!

12:01 Aseesimees Laine Randjärv

Kokku kaheksa minutit.

12:01 Eiki Nestor

Hea minister kasutas väljendit "täna kukuti siin kääpuli" või "kummuli" või midagi sellist. Ma ütlen ausalt, et mitte midagi sellist ei olnud. Kõik on nii nagu kümme aastat tagasi, sama vaidlus jätkub. Minu sügav kummardus Kaja Kallasele ja Laine Randjärvele, Jüri Ratasele ka. Kui ma vaatan veel kahte rida, siis jään natuke nukraks, aga see ei ole praegu oluline. Oluline on pigem see, et lähenemine on täpselt sama. Me ei ole hakanud teemat paremini mõistma.

Minu kindla veendumuse järgi ei ole enamusedemokraatia sellisel kujul enam isegi mitte demokraatia eilne, vaid juba üleiline päev. Tänapäeval, kui kõik meeletu kiirusega targaks saavad ja informatsioon liigub punktist a punkti b võimalikult ruttu, on tee, kuhu edasi minna, see, et me räägime vähem enamusedemokraatiast (me ei saa sellest küll lahti, sest sellel on omad plussid) ja rohkem konsensusdemokraatiast, koos töötamise demokraatiast, kokkuleppedemokraatiast, kõigest sellest. Piltlikult öeldes ei ole suhtumine muutunud. Ühed on veendunud, et kuna nad on välja valitud ja nad langetavad seetõttu otsuseid ning selle tulemusena võib neid teatud juhul ka kinni panna, siis seetõttu on nad teistsuguses olukorras kui need, kes ikka ja alati vabaks jäävad. See küsimus kerkis täna väga ilusasti esile. See on kogu aeg ühesugune olnud, aga täna ilmselt see natuke imelikus kontekstis, et kes sa selline oled.

Ilmselt vastukaaluks sellele, et üks pool vabakondadest ehk poliitika on asja selliselt suhtunud, on tekkinud ka teine pool. Ma teeksin natuke ninanipsu sõpradele rõdul ja mujal. Mina arvan, et ei ole mõistlik pahandada poliitikutega seetõttu, et nad peavad kandideerima ja hääli koguma. Nad ei ole seetõttu roojased, rumalad ega midagi muud hullu. Pidada ennast seetõttu paremaks, et valimistel ei kandideeri ja hääli ei kogu – see pole ka aus! Tegelikult me oleme ühes paadis, teeme ühte asja, ühed ühtemoodi, teised natuke teisiti.

Selle kümne aasta jooksul on tase olnud väga ebaühtlane. On kohti, kus peab rääkima, et miks ei kutsuta osalema ega kuulata. Samal ajal on kohti, kus need valimiste kaudu volitused saanud tegelased otsustavad koos muul moel volitatud kodanikuühiskonna esindajatega tähtsaid riiklikke küsimusi. Ka nende kümne aasta jooksul on toimunud üks suur sisuline muudatus, kui üks sinnamaani riigi täidetud funktsioon läks üle avalik-õiguslikule isikule. Minu suureks kurvastuseks aktiivne, tubli poliitik,

kes tollel ajal oli justiitsminister ja praegu on kultuuriminister, pidas seda järeleandmiseks sotsiaaldemokraatidele. Ma olen päris kindel, et me ei ole selle eest ühtegi häält võitnud. Ma ei kujuta ette, et keegi oleks seda eriti tähele pannud. Meil oli hoopis teine eesmärk. Me tahtsime leida ühiskonnas kõige õigema ja otstarbekama koha tõsise ja tegeliku probleemi suhtes otsuste langetamiseks. See probleem on tööpuudus. See oli ainuke eesmärk, muud eesmärki pole meil olnud. Kindlasti on huvitav ka vastupidine asi. Ühtpidi on ilmselt loomulik, et sellised aktsiooni- või teemapõhised kogukonnad tekivad ruttu, aga tavaliselt on need suunatud millegi vastu, harvem on need millegi poolt. Igapäevases töös on tekkinud teistsugune probleem. Ma tean, et on püütud anda vabakondadele otsustusõigust, näiteks et nad otsustaksid kas või seda, kuidas peaks linnaosas olema liiklus korraldatud. Kes peale nende ikka paremini teab, kas tänav peab olema ühe- või kahe-suunaline? Huvitaval kombel on nad sellest loobunud ja arvanud, et nende asi ei ole seda otsustada. Ma toon veel ühe näite. See on vana tõsine teema. Kahju, et Rait ei saa praegu siin olla. Selle teemaga võiks tegelda põhiseaduskomisjon. See teema on järgmine: kuidas saaks muu ühiskond senisest paremini osaleda Riigikogu töös. Mäletate, see on igivana vaidluse koht, kui avatud või kinnine peab Riigikogu töö olema. Meil on praegu üks koosolekuvorm, nimelt komisjoni koosolek, kinnine, juhul kui komisjon ei otsusta teistmoodi. Komisjoni esimehel on õigus kutsuda sinna inimesi väljastpoolt komisjoni koosseisu. Põhjus, miks nii on, on neile, kes on selle teemaga rohkem tegelnud, teada. Selgub, et alati ei pruugi tulla kasuks, kui komisjoni koosolekud avalikuks teha, sest siis muutub koosolek valimisdebatiks või "Foorumi"-laadseks telesaateks. Selles ei ole midagi halba, aga halb on see, kui selle koosoleku kõrval peetakse veel mingi teine koosolek, mis on mitteametlik, ja otsustamise koht on siis mitteametlik koosolek. Seetõttu tuli meile üks mõte. Meil on niikuinii hulk tublisid ühendusi, kes Riigikoguga kogu aeg koostööd on teinud. Eriti tänuväärne on see töö minu teada olnud kultuurikomisjonis, kus on seda aastaid tehtud. Teistes komisjonides on see töö olnud juhuslikum. Kodukorra järgi sõltub kõik komisjoni esimehe otsusest. Me pakkusime ühe võimaluse ja saatsime selle meile teadaolevatele kõige aktiivsematele seadusloomes osalejatele väljaspool seda saali. Aga ma pean ütleva, et me võtsime aja maha, sest vastused olid seinast seinast. Oli neid, kes ütlesid, et seda kõike on liiga vähe, ja oli neid, kes ütlesid, et kõik on väga hästi, mitte midagi ei ole vaja muuta. See võiks olla teema, mida näiteks põhiseaduskomisjon võiks edasi arendada, et keegi jälle ei ütleks, jumala pärast, et see on sotsiaaldemokraatide võit. Meil oli see lihtne mõte, et me olime korduvalt näinud, kuidas komisjoni töö käigus enne kodanikuühiskonnaga kokkulepituid suurused või muud asjad muutusid millekski muuks ja mitte keegi ei saanud aru, kes seda tegi. See ei ole aus!

13:04 Aseesimees Laine Randjärv

Hea ettekandja! Kaheksa minutit on kahjuks läbi.

13:04 Eiki Nestor

Elagu tugevad vabakonnad, nende seas ka tugevad erakonnad!

13:04 Aseesimees Laine Randjärv

Väga suur tänu! Järgmisena palun kõnetooli Paul-Eerik Rummo Reformierakonna fraktsiooni esindajana!

13:04 Paul-Eerik Rummo

Igaks juhuks palun juba ette lisaiega!

13:04 Aseesimees Laine Randjärv

Kaheksa minutit.

13:04 Paul-Eerik Rummo

Lugupeetud eesistuja! Lugupeetud asjahuvilised! Ma võiksin alustada elava näitega, kuidas reformierakondlaste ellukutsutud Liberalismi Akadeemia on algatanud vaba mõtte koidad kõigi huvitatud ja asjatundlike inimeste kaasamiseks ajurünnakutesse, et leida parimaid lahendusi rahva ees seisvatele konkreetsetele probleemidele. Esmased kogemused lastetoetuste teema ühisel läbitöötamisel ja süsteemi muudatuste kavandamisel on väga head. Ma kasutan siinkohal juhust, et tänada seda suurt hulka osavõtjaid, kellela peatselt siia saali jõudev eelnõu poleks kuidagi suutnud saada selgepiirilist ja

realistlikku kuju.

Niisiis võiks Reformierakonna fraktsiooni nimel alustada hooplemisest selle värske näitega. Kuid ma ei tee seda. Miks? Sellepärast, et kodanikkonna kaasamisest avaliku võimu poliitikate kujundamisse on – juurdunud ettekujutusest hoolimata – saanud pigem reegel, see ei ole midagi tavatut. Enam või vähem põhjendatud kurtmisest kaasamise vähesuse, puudumise või formaalsuse üle on saamas läbitud etapp, nagu me ehk oleme, küll veel vahelduva eduga, üle saamas ka sellest lastehaigusest, et vabakonna au ja uhkus seisneb enese vastandamises riigiparaadile ja valitsusele ning, mis eriti naljakas, erakondadele kui tegelikult ju vabakonna ühele keskmisest tegusamale osale.

Siit tekib küsimus, kas kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon, mille toimimist me siin saalis igal teisel aastal arutame, pole oma sünnist möödunud kümne aasta jooksul kuidagi märkamatuult aeguma hakanud. Pidagem silmas ka seda, et selle kinnitamisele või heakskiidule eelnes juba eelmisel aastatuhandel mitu aastat eeltööd. See on tugevasti riigikeskne dokument, kui seda lugeda kodanikuvabadust ja inimeste algatusvõimet austava pilguga. Jutt käiks küll nagu riigist ja kodanikuühiskonnast kui võrdsetest partneritest, paradoksaalselt jääb aga pigem kõlama, et riik on see, kes loob endale meelepärase rahva, ja mitte vastupidi, nagu see ajaloos alati käinud on. Vabakond ei ole vaba, kui tema sõltumine riigist – mentaalne, moraalne, materiaalne – on sedavõrd suur. Samas on praeguse kodanikualgatuse silmapaistvamad näited ("Teeme ära!", Eesti Külaliikumine Kodukant, taaskasutusliikumine, "Noored kooli", suur hulk vabatahtlikke kaasatõmbavaid heateoalgatusi, rääkimata väiksema mastaabiga, aga seda käegakatsutavamatest kohalike kogukondade algatustest igapäevaelu korraldamiseks, nagu seda on linnajaoseltsid) tõepoolest kodanikualgatused, mitte riigi ülalt alla suunatud kaasamised.

Kui kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon ja selle rakendamine on andnud oma panuse kasvupinna loomisesse sellise nähtava aktiivsuse kujunemiseks, on see oma olemasolu õigustanud. Kuid nüüd on aeg edasi minna. Selleks on olemas ka n-ö protseduuriline väljakutse, sest kontseptsiooni kehtiv rakenduskava ammendub 2013. aastaga. Ehk tasuks jätkukava väljatöötamisel värskendada ka kontseptuaalseid aluseid. Keskendumine riigi patroneerivale rollile ja, rõhutan, kogu teema ülepolitiseeritus on ainult üks aegumise märke.

Teiseks tahan rääkida sellest, et kodanikuühiskonna struktuur, toimimise viisid ja vormid on plahvatuslikult muutunud ning see vajab analüüsi ja mõtestamist. Ideede, informatsiooni, meeleolude, mõttevahetuste, algatuste – kõige selle, mis iseloomustab inimeste spontaanset ühiselu, levi ja toimimine on suuresti kandunud sellesse ruumi, mida juurdunud klišeega nimetame virtuaalseks, aga mis tegelikult on nii reaalne, kui veel olla saab. Sotsiaalmeedia oma foorumite ja muu sellisega on teinud ühiskondliku suhtluse seniolematult dünaamiliseks ja mobiilseks ning, paradoksaalne küll, üheaegselt niihästi killustatuks kui ka seesmiselt läbipõimunuks. Formaliseeritud ja registritesse kantud selgepiiriliste organisatsioonide kõrvale on astunud kiiresti tekkivad, muutuvad ja kaduvad *ad hoc* aktsiooni- ja üheteemaklubid netis ja mobiilvõrgustikes. Kõigest sellest pole ega saagi olla märki eelmisel aastatuhandel sigitatud kodanikuühiskonna arengu kontseptsioonis. Aga seda muutust arvestamata pole tänasest ja homsest tsiviilühiskonnast tegelikult üldse võimalik rääkida, veel vähem seda kuidagi arendada või mõtestada.

Paar sõna kodanikuharidusest. Tihti tajub avalik võim, tajuvad profipoliitikud ning tajuvad oma valijatega suhtlevad erakonnad oma tegevuse ja ideede selgitamisel, osalemise ärgitamisega ja kas või selleksal ka kaasamisega, et räägitakse üksteisest mööda, ja seda lihtsalt erineva ettevalmistustaseme tõttu. Muu halva hulgas viib selline asi vältimatu vajaduseni asendada asjalik jutt primitiivse populismiga ja, mis veel hullem, asendada mõistlikud, pika sihikuga otsused lühiajalise, näiva edu jahtimisega tuleviku arvel, sest nii on nõrgalt ette valmistatud inimestele mõistetavam. Kodanikuharidus väljaspool formaalharidussüsteemi on ülioluline asi, aga eeskätt ühiskonnaõpetus koolides lausa nõuab kardinaalseid muutusi nii õppekavade, õppemeetodite kui ka reaalse eluga sidumise seisukohast, et tuntaks põhimõisteid ja tajutaks, mida need tähendavad. Oleme teinud siin esimesi samme.

Kõik öeldu ei tähenda, et ka senise kontseptsiooni raames ei saaks mõndagi olulist ja vajalikku veel ära teha. Näiteks, avalike teenuste delegeerimine valitsussektorilt vabakondadele pole veel saavutanud seda ulatust, järjepidevust ja usaldatavust, millest võiks olla olulist abi nii pädeva kodanikuaktiivsuse paremal rakendamisel kui ka avaliku rahalise ressursi mõistlikumal kasutamisel. Põhjalikumalt läbitöötamist ootab sotsiaalse ettevõtluse mõiste ja selle õiguslik sisustamine. Lisaks on kaasatuse ja osalemise küsimuses oluline, nagu siin juba räägitud, lobitöö reeglite ja hea tava väljakujundamine. Head koosviibijad! Reformierakonna sünnidokument oli kodanike riigi manifest. Liberaalse demokraatia

vaimus asetab see riigielu keskmesse algatusvõimelise, omil jalgel seisva ja toimeka kodaniku, mitte riigilt almusi, taganttorkimist ja käekõrval talutamist ootava alama. Selles suunas töötamegi, see on ainuvõimalik, et riik ja rahvas püsiksid ning rahvas elaks kvaliteetset elu. Tänan!

13:04 Aseesimees Laine Randjärv

Väga suur tänu! Järgmisena on sõnavõtuks registreerunud Tõnis Lukas. Palun!

13:04 Tõnis Lukas

Lugupeetud juhataja! Igaks juhuks soovin kolm minutit juurde. Et oleks süda rahul ja rahulik rääkida ega peaks kogu aeg muretsema kellaaja pärast.

13:04 Aseesimees Laine Randjärv

Kaheksa minutit kokku.

13:04 Tõnis Lukas

Head kolleegid! Kallid külalised! Väga austatud stenogramm! Mina Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi juhatuse liikmena olen väga rõõmus, et lõpuks on langetatud otsus, et Eesti Rahva Muuseumi hakatakse ehitama. Ma ei tea, kas selle otsuse langetamise üks eeldus oli Eesti Rahva Muuseumi Sõprade Seltsi väga aktiivne tegevus. Me tegime avaldusi ja oleme igas oma eluavaldukses toetanud Eesti Rahva Muuseumi ning katsunud tuua Raadile palju inimesi, lootes, et nad lahkuvad sealt rõõmsa tundega ja kirjutavad kohalikesse lehtedesse, et Eesti Rahva Muuseum on üks vägev koht. Võib-olla viis see tegevus lõpuks otsuseni, et Eesti Rahva Muuseumi uus kodu tuleb Raadile, aga võib-olla oli see lihtsalt illustratiivne tegevus meie, st Eesti Rahva Muuseumi sõprade südamerahuks.

Ma arvan, et seltside ja ühenduste üks tegutsemismotiiv ongi paljuski enesest kasu tundmine või enese kasulikkuse tajumine ja oma konkreetse südamevalu või rõõmu väljaelamine, mitte ainult poliitikas ja poliitiliste otsuste langetamises osalemine. Nii et seltsitegevus ja kodanikuühiskond on oma eluavaldukses kirjus reas palju keerulisem, ütleme, palju mitmekesisem, kui me võib-olla selles debatis "Meie ja kodanikuühiskond" siin tahame lasta välja paista.

Minus tekitas ikkagi küsimusi see, et kui siin räägiti kodanikuühiskonna ja meie, näiteks Riigikogu suhtest, siis paar korda kasutati sõna "nemad", et kui kodanikuühiskond tahab midagi saavutada, siis nemad peaksid tegema seda ja meie toda. Vastandamine "nemad" ja "meie" on väikses ühiskonnas ju tegelikult kurioosne.

Ma räägin teile lühikese loo. Kui ma olin Bonni ülikooli juures stažeerimas, siis minuga samas instituudis töötas üks itaallane. Me käisime mitu kuud koridoris teineteisest mööda ja siis otsustasime, et peaks lähemalt tutvuma. Leppisime kokku, et järgmisel päeval saame kokku. Aga kus? Mina ütlesin, et kindlasti itaallased kogunevad Bonnias kusagil, vaatavad jalgpalli jne, et kutsugu ta mind sinna. "Ei, mina seda ei tea," kõlas vastus. Ütlesin, et küsige saatkonnast järele, kus itaallased koos käivad. Järgmisel päeval kohtusime ja ta oli näost valge. Ta oli, jah, saatkonda helistanud. Seal ei käitunud temaga väga viisakalt, vaid talle tehti märkus saatkonna töörahu rikkumise eest: "Niisugust väikest asja küsite saatkonnast! Kus meie teame, kus itaallased käivad?" Mina rääkisin talle, et siinsamas nurga taga on Eesti saatkond, ma käin seal saadikuga juttu ajamas ja teised eestlased käivad ka vahel. Ta oli õige imestunud. Itaalia ühiskonnas on distantsid nii suured! Ühele perekonnale on suur asi, kui mõni selle perekonna liige 50 aasta jooksul on saanud öelda tere mõnele diplomaadile või kohtuda tuntud poliitikuga. Meie ühiskonnas distantsi peaaegu ei ole, me oleme kõik omad. Mina seletasin talle seda sellega, et me vabanesime alles hiljuti ning me oleme kõik seltsiliikumisest, rahvaliikumisest tulnud. Ka poliitikud olid veel kümnekond aastat tagasi rahvaliikumise liidrid ja seetõttu ei olegi meie ühiskonnas distantsi. Ma arvan, et me peaksime seda olukorda hoidma. Väikese ühiskonna ainuke võimalus on kasutada kõiki oma ressursse. Me ei tohiks tekitada vahet "meie" ja "teie" vahele, me kõik oleme kodanikuühiskond. Ühiskond ongi tervik, muidu ei saaks seda sõna "ühiskond" kasutada.

Täna oli siin väike intsident. "Keda te siin õigupoolest esindate?" oli küsimus. Võib-olla me tõesti oleme harjunud paragrahvi taga ajama ja juuksekarva lõhki ajama, et kõik peab olema korra järgi ja kui on esindatus, siis peab olema õige inimene esindamas. Natuke maad veel, ja me jõuame tagasi ühe koloriitse poliitiku ütluse juurde, et las nad jäävad oma liistude juurde, mis nad tulevad siin poliitikast rääkima. See oma mängumaa ettekujutamine on jällegi üks vale asi. Ma tuletan meelde, et kümnekond aastat tagasi oli tollal paaril korral rahva suure toetuse saanud erakonnal selline edupeapööritus või

teab mis, aga igal juhul oli neil taotlus ka kohalikel valimistel valimisliidud ära kaotada, et oleksidki ainult parteinimekirjad ja partei otsustaks n-ö totaalses vertikaalis, mis toimub, seda ka esindusdemokraatias. Õnneks see tollal läbi ei läinud ja ma ei kujuta ette, et keegi selle juurde praegu tagasi pöörduks. Kui me ütleme, et rahvas teostab oma võimu valimistel, ja tahame, et kodanikuühendused selles osaleksid, siis me peaksime kutsuma inimesi üles kohalikel valimistel valimisliite moodustama ja pidama oluliseks, et ühendused tuleksid ja lööksid kaasa parteide nimekirjades, aga kui see ei ole mingil põhjusel võimalik, siis tehku oma valimisliite. Selline reaalse võimaluse loomine, valimisliitudele võrdsete võimaluste tekitamine, et nad saaksid valimistel kandideerida kõrvuti erakondadega, on tegelikult tervikliku kodanikuühiskonna arendamiseks väga oluline.

Mul on väga hea meel, et põhiseaduskomisjon on oma viimastes tegevustes näidanud, et ta on avatud. Nii mõnigi kord oleme meie, poliitikud, või on osa poliitikuid (ma ei tahaks ise sellesse gruppi kuuluda) natuke naeruvääristanud seltside esindajaid: me kohtume nendega küll, aga mis neil öelda on, nad ei tunne isegi seadust, teevad naeruväärseid ettepanekuid, tegelikult on see kõik juba tehtud. Jah, meile meeldiks, kui ettepanekuid esitataks ainult paragrahvide järgi, formaliseeritult ja lihtsalt, et me saaksime need kohe seadustesse panna. Aga nii ei ole. Inimesed tulevad oma ideedega. Ma tõstan esile seda, kuidas põhiseaduskomisjon on töötanud erakonnaseaduse kallal, mis ka tegelikult väljendab demokraatia struktureerimist ja seda, kui vabalt me laseme ühiskonnal kaasa rääkida ühiskonna asjades. Seadusmuudatusi lasti esitada vabaühendustel ka ideede kujul, mitte formaliseeritud paragrahvidena. See on väga hea kaasamise meetod, sest meie asi on nendest ideedest midagi välja selekteerida ja paragrahvid valmis teha. Nii et ei saa olla mingit vahet "nende" ja "meie" vahel. Täna põhiseaduskomisjoni ja vabakondi tänase ettevõtmise initsieerimise eest! Täna kõiki, kes kodanikuühenduste kaasamisel on kaasa löönud, ning valitsust, kes siiski otsustas Eesti Rahva Muuseumi ehitada!

13:04 Aseesimees Laine Randjärv

Suur tänu Tõnis Lukasele! Rohkem sõnavõtte registreeritud ei ole, sulgen läbirääkimised. Täna istung ja ka istunginädal on lõppenud. Soovin kõikidele töist jätku! Kohtumiseni uuel nädalal!

Istungi lõpp kell 12.21.